

ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke

2021-2027

NACRT STRATEŠKE PLATFORME

Sadržaj

1.	Uvod	3
2.	Metodologija izrade strategije	3
3.	Strateška platforma	6
3.1.	Analiza stanja	6
3.1.1.	Zemljopisne karakteristike	6
3.1.2.	Stanovništvo	6
3.1.3.	Gospodarstvo	9
3.1.4.	Tržište rada	20
3.1.5.	Obrazovanje	29
3.1.6.	Zdravstvo i socijala	31
3.1.7.	Sigurnost	35
3.1.8.	Kultura, šport nevladin sektor i mladi	38
3.1.9.	Stanje okoliša	38
3.1.10.	Stanje javne infrastrukture	40
3.1.11.	Javna uprava i kapaciteti	41
3.1.12.	Prostorno planska dokumentacija	43
3.1.13.	Proračun	44
3.2.	SWOT analiza	47
3.3.	Strateški pravci razvoja	50
3.4.	Vizija razvoja	51
3.5.	Strateški ciljevi	52

1. Uvod

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021-2027 je integrirani razvojni dokument kojim se kreira strateški okvir za razvojne aktivnosti i projekte u Županiji Zapadnohercegovačkoj. Izrada integrirane županijske strategije razvoja nastavak je procesa upravljanja razvojem u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

Strategijom razvoja za razdoblje 2021-2027 želi se stvoriti podloga za brži gospodarski i društveni razvoj te definirati okvir za djelovanje ne samo županijskih institucija već i općina i gradova i ostalih institucija i organizacija kao i privatnog sektora.

Proces izrade ove strategije predstavlja kontinuitet sedmogodišnjeg upravljanja razvojem kroz strateške i planske dokumente i temelji se na rezultatima strategije razvoja Županije Zapadnohercegovačke 2014-2020. Također, proces ove strategije je integriran sa već usvojenim sektorskim strategijama za isto plansko razdoblje odnosno Strategije ruralnog razvoja 2021-2030 i Strategija razvoja turizma 2020-2027.

2. Metodologija izrade strategije

Proces izrade Strategije razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021-2027 godine pokrenut je Odlukom Vlade Županije Zapadnohercegovačke 20. prosinca 2019. godine, koja je stupila na snagu 30. prosinca 2019. godine. Nositelj procesa izrade Strategije je Ured Vlade Županije Zapadnohercegovačke za europske integracije koji ima ulogu jedinice za upravljanje razvojem u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

Metodologija izrade Strategije razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021-2027 izrađena je vodeći se načelima i elementima utvrđenim u Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem („Službene novine Federacije BiH“, broj 32/17), te Uredbi o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 74/19) i Uredbi o trogodišnjem i godišnjem planiranju, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH, („Službene novine Federacije BiH“, broj 74/19);

Proces izrade strategije temeljio se na sljedećim načelima:

- **Otvorena metoda koordinacije**, koja podrazumijeva provođenje konsultacija i usuglašavanja svih razina vlasti u Županiji, te drugih interesnih strana s ciljem zajedničkog definiranja razvojnih pravaca u Županiji Zapadnohercegovačkoj.
- **Ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti za sve**. Ravnopravnost spolova podrazumijeva ravnopravno sudjelovanje i zastupljenost interesa muškaraca i žena u procesu izrade strategije i definiranja strateških ciljeva, prioriteta i mjera, poradi osiguravanja uravnoteženih razvojnih efekata, uz stvaranje jednakih mogućnosti za sve, a posebno socijalno ugrožene skupine stanovništva.
- **Vodoravna i uspravna koordinacija u procesu izrade strateških dokumenata**. Vodoravna koordinacija podrazumijeva koordinirano postupanje u procesu izrade strategije na istoj razini vlasti u Županiji Zapadnohercegovačkoj, dok uspravna koordinacija podrazumijeva ujednačeno i koordinirano postupanje u procesima izrade i usklađivanja strategije na različitim razinama vlasti u Županiji Zapadnohercegovačkoj kao i s višim razinama vlasti, poradi osiguravanja zajedničkih razvojnih pravaca, te usklađenost sa relevantnim strateškim dokumentima u Bosni i Hercegovini, relevantnim dokumentima iz procesa europskih integracija i međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja.

- **Partnerstvo.** Partnerstvo podrazumijeva suradnju svih razina vlasti, kao i suradnju sa socio-ekonomskim partnerima u procesu izrade strategije, koja se prvenstveno ostvaruje kroz rad savjetodavnih tijela, kroz sudjelovanje u aktivnostima radnih skupina osnovanih za potrebe izrade strategije, kao i kroz druge oblike partnerskih konsultacija uključujući tematske sastanke, elektronske konsultacije, javne rasprave i razmjenu informacija.
- **Naglasak je na elementima važnim za razvoj županije.** Strategija se mora temeljiti na resursima, potencijalima i mogućnostima koji mogu doprinijeti poboljšanju kvaliteta življenja i stvoriti izvjesne razvojne perspektive u Županiji Zapadnohercegovačkoj. U nastojanju da ostvari svoje ciljeve županija mora kontinuirano upravljati svojim prednostima. Uz to mora znati koje svoje funkcije može i treba razvijati, koje se sve prepreke nalaze na putu realizacije ciljeva i kako te prepreke mogu biti učinkovito eliminirane ili pretvorene u prednosti.
- **Strategija razvoja je sintetiziran dokument** fokusiran na one glavne pravce razvoja županije, koji po nalazima analize stanja i SWOT analize obećavaju najbolje učinke razvoja. Strategija sadrži ideje i načela koji daju orijentaciju poslovnoj zajednici, potencijalnim investitorima i donatorima, županijskoj administraciji i stanovnicima, čime im pomaže u donošenju odluka za budućnost. Ovaj dokument ne zamjenjuje i ne poništava ostale postojeće strategije, već je prije svega usmjeren na identificiranje razvojnih smjerova u područjima koje smatramo prioritetima razvoja. Svaki, pa ni ovaj plan, stoga nisu konačno sveobuhvatni.
- **Obveza stalnog rada na strategiji.** Rad na strategiji ne prestaje njenim odobravanjem i objavljivanjem. Njena provedba će biti kontrolirana i evaluirana. Također, potrebne su godišnje revizije napretka i eventualne modifikacije i prilagođavanja novonastalim uvjetima.
- **Javnost i transparentnost.** Javnost i transparentnost podrazumijevaju kontinuirano informiranje javnosti o procesu izrade Strategije kao i javno djelovanje nositelja izrade Strategije koje karakterizira otvorenost i spremnost da se podaci o procesu izrade Strategije učine dostupnim široj zajednici. Javnost i transparentnost se ostvaruju redovitim objavljivanjem informacija na web stranicama, javnim priopćenjima, te korištenjem drugih odgovarajućih instrumenata razmjene informacija u procesu izrade Strategije.

Za potrebe osiguranja uključenosti svih relevantnih dionika u proces izrade Strategije razvoja Županije Zapadnohercegovačke te osiguranja uspravne i vodoravne koordinacije u procesu izrade Strategije bit će uključeni predstavnici svih segmenata društva kroz sljedeća tijela:

- **Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Županiji Zapadnohercegovačkoj**

Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem ŽZH je tijelo Vlade Županije Zapadnohercegovačke koje ima savjetodavnu ulogu u procesima definiranja, provedbe, praćenja, evaluacije i izvještavanja u realizaciji prioriteta u Županiji Zapadnohercegovačkoj i čine ga predsjednik Vlade Županije Zapadnohercegovačke, Ministar financija ŽZH, Ministar gospodarstva ŽZH, gradonačelnik Grada Široki Brijeg, Gradonačelnik Grada Ljubuški, Načelnik Općine Grude i Načelnik Općine Posušje. Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem ŽZH će razmatrati i davati preporuke tijekom cijelog procesa izrade Strategije te će usuglasiti konačan prijedlog Strategije prije samog upućivanja prijedloga na usvajanje.

- **Županijski odbor za razvoj**

Županijski odbor za razvoj je savjetodavno i operativno tijelo Županije u procesu upravljanja razvojem, koje okuplja predstavnike javnog sektora sa županijske i lokalne razine vlasti, predstavnike privatnog sektora te predstavnike nevladinog sektora kao i predstavnike mladih, te pruža savjetodavnu potporu u

procesu izrade strategije, definiranju strateških ciljeva, prioriteta i razvojnih mjera i projekata, te prati provedbu strategije.

- **Sektorski razvojni odbori**

Sektorski razvojni odbori su savjetodavna tijela Županije Zapadnohercegovačke koja se osnivaju po potrebi za pojedina područja, a najčešće prilikom izrade i provedbe strateških dokumenata. Sektorski odbori okupljaju relevantne dionike za pojedini sektor koji dolaze iz javnog, privatnog i nevladinog sektora a koji su relevantni za taj sektor. Trenutačno su u ŽZH osnovani sljedeći odbori: Odbor za razvoj turizma i Odbor za ruralni razvoj.

- **Tematske radne skupine**

Tematske radne skupine će se osnovati za detaljnije razmatranje pojedinih područja za koja se tijekom procesa utvrdi potreba. Tematske radne skupine se sazivaju po potrebi i na *ad-hoc* osnovi i u njih se mogu pozvati sve relevantne osobe koje mogu doprinijeti izradi Strategije. Tematske radne skupine formira i saziva Ured za Vlade ŽZH za europske integracije. Rad tematskih radnih skupina se odvija u okviru radionica.

- **Skupštinski odbori**

Skupštinski odbori će se uključivati u pojedinim fazama izrade strategije kako bi se već u procesu izrade osigurao doprinos od strane političkih predstavnika u zakonodavnom tijelu županije te osigurao politički konsenzus oko Strategije.

- **Vanjski suradnici**

Vanjski suradnici odnosno različiti eksperti će biti uključeni u proces izrade Strategije po potrebi a ponajviše kroz Projekt integriranog lokalnog razvoja (ILDP) kao i kroz druge projekte.

3. Strateška platforma

3.1. Analiza stanja

3.1.1. Zemljopisne karakteristike

Županija Zapadnohercegovačka (ŽZH) je jedna od deset županija u Federaciji Bosne i Hercegovine i nalazi se u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. ŽZH graniči sa Hercegovačko-Neretvanskom Županijom i Herceg-bosanskom Županijom. Sjeverna granica Županije Zapadnohercegovačke ide vrhovima planina Vran i Čvrsnica, istočna vrhom planine Čabulje i stepenastim terasama Goranačko-Bogodolske visoravni, Mostarskog blata i Brotnja, zapadna obroncima planine Vran i Blidinjskog jezera do Studenih vrila. Na južnom odnosno jugozapadnom dijelu ŽZH graniči dok južnu/jugozapadnu granicu čini državna granica prema Republici Hrvatskoj s Republikom Hrvatskom što ujedno predstavlja i granicu s Europskom unijom. U prostornom smislu, Županija Zapadnohercegovačka zauzima 1.362,2 km² ili 5.2% površine Federacije Bosne i Hercegovine.

U Županiji Zapadnohercegovačkoj se nalaze šest međunarodnih graničnih prijelaza s Republikom Hrvatskom (GP Bijača, GP Zvirici, GP Crveni Grm, GP Orahovlje u gradu Ljubuškom, GP Gorica u općini Grude i GP Osoje u općini Posušje) od kojih je GP Bijača jedini granični prijelaz u Hercegovini s potpunim inspekcijskim nadzorom, na kojem je dozvoljen izvoz svih proizvoda biljnog i životinjskog podrijetla. Također, kroz ŽZH prolazi i dio koridora VC koji je vezan sa GP Bijača. U planu je također izgradnja brze ceste Mostar Split koja bi trebala prolaziti kroz veći dio ŽZH.

Uslijed činjenice da se Županija Zapadnohercegovačka nalazi na prijelazu između Jadranskog primorja i visokih planina Bosne, klima je mediteranska s vrućim ljetima i umjerenim zimama u južnim predjelima, dok je u sjevernim izrazito kontinentalna s umjerenim ljetima i vrlo, štoviše i ekstremno hladnim zimama.

Zaključak

Uzimajući u obzir ukupne zemljopisne čimbenike može se zaključiti kako ŽZH ima povoljnu poziciju koja joj daje određene prednosti koji mogu biti podloga za brži i usmjereniji razvoj u gospodarskom, društveno, te okolišnom pogledu. Županija je po svojem karakteru ruralna i nema velikih urbanih centara što joj daje mogućnost da se usmjeri na specifične segmente razvoja. Isto tako, blizina granice i graničnih prijelaza omogućuje bolju i bržu povezanost sa Republikom Hrvatskom što je posebno važno iz aspekata brzine protoka robe i te u segmentu turizma.

3.1.2. Stanovništvo

ŽZH se sastoji od četiri jedinice lokalne samouprave, tj. od dva grada i dvije općine i prema popisu stanovništva iz 2013. godine ima 94.898 stanovnika od kojih su 50% žene. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine broj domaćinstava je iznosio 25.081, a prosječan broj članova po domaćinstvu bio je 3,77.

Broj stanovnika

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine ŽZH ima 94.898 stanovnika, a prema procjeni broja prisutnog stanovništva u 2019. godini, koju vodi Federalni zavod za statistiku, ŽZH u 2019. godini ima 93.385 stanovnika što je za 0,2% manje od procjene prisutnog stanovništva u 2018. godini. Prema istim podacima Općina Grude broji 16.805 stanovnika, Grad Ljubuški 27.275 stanovnika, Općina Posušje 20.341 stanovnika i Grad Široki Brijeg 28.964 stanovnika. U Općini Grude i Gradu Ljubuški došlo je do

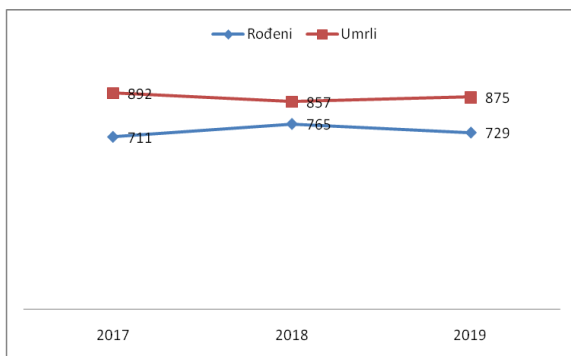
smanjenja broja procijenjenog prisutnog stanovništva, dok je u općini Posušje i Gradu Široki Brijeg zabilježeno lagano povećanje broja procijenjenog prisutnog stanovništva.

OPĆINE I GRAD	BROJ STANOVNIKA (Popis stanovnika iz 2013.)	BROJ STANOVNIKA (Procjena prisutnog stanovništva u 2018.)	BROJ STANOVNIKA (Procjena prisutnog stanovništva u 2019.)
Općina Grude	17.308	16.866	16.805
Grad Ljubuški	28.184	27.379	27.275
Općina Posušje	20.477	20.334	20.341
Grad Široki Brijeg	28.929	28.950	28.964
ŽZH	94.898	93.529	93.385

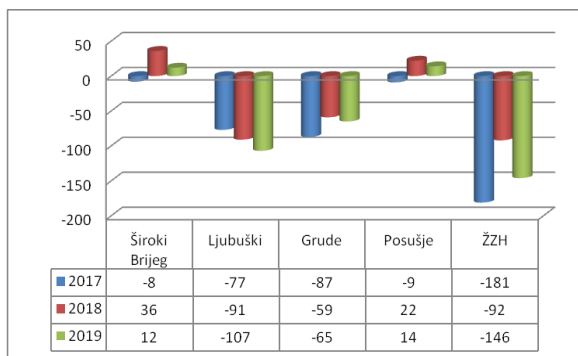
Tabela- Broj stanovnika u ŽZH (Izvor: FZS)

Prirodni prirast

Prirodni prirast stanovništva u ŽZH je negativan kroz sve tri godine promatranog razdoblja. U 2017. godini broj rođenih je iznosio 711 a umrlih 892, što znači da je prirodni prirast bio -181. U 2018. godini broj rođenih je iznosio 765, dok je broj umrlih iznosio 857, a rezultat je bio negativan prirodni prirast i to -92. U 2019. godini ŽZH broji 729 rođenih i 875 umrlih, te je za 2019. godinu prirodni prirast iznosio -146, što je povećanje u odnosu a 2018. godinu.

Slika - Odnos broja rođenih i umrlih (Izvor: FZS)

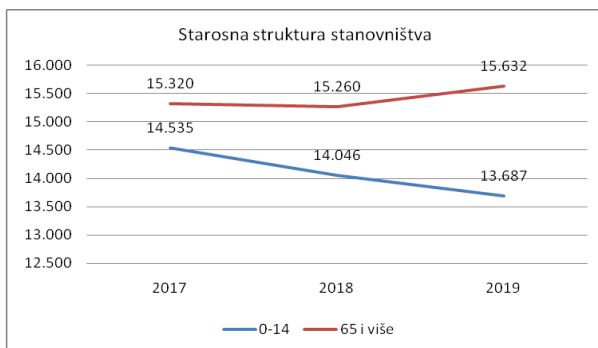

Slika - Prirodni prirast u ŽZH (Izvor: FZS)

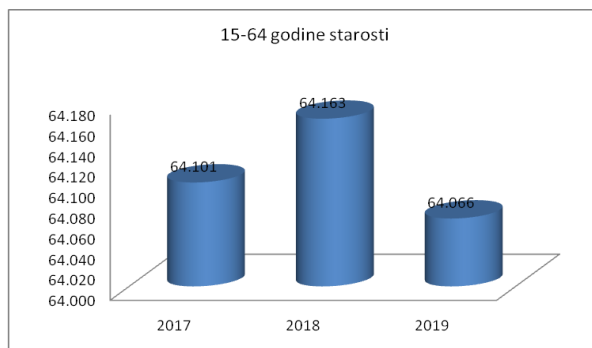
Prema analiziranim podacima po općinama i gradovima u ŽZH, Široki Brijeg i Posušje su u 2017. godini bilježili negativan prirodni prirast, a u zadnje dvije promatrane godine bilježe pozitivan trend. Ljubuški i Grude kroz sve tri promatrane godine bilježe više umrlih nego rođenih.

Struktura stanovništva i gustoća naseljenosti

U strukturi stanovništva u 2019. godini žene čine 51% dok 69% stanovništva čine osobe u dobi između 15 i 64 godine starosti. U protekle tri godine razvidan je pad broja osoba u dobi od 0 do 14 godina starosti, tj. u 2019. godini je broj ovih osoba smanjen za 6% u odnosu na broj u 2017. godini i čini 15% od ukupnog broja stanovnika u 2019. godini. Broj osoba starijih od 65 godina starosti je u porastu i u 2019. godini je broj ovih osoba veći za 2% u odnosu na 2017. godinu. Udio starih osoba, tj. osoba u dobi iznad 65 godina starosti u 2019. godini iznosio je 17%. Također, u 2019. godini je zabilježen i lagani pad broja stanovnika u dobi između 15 i 64 godine starosti od 0,1%. Ovaj trend korespondira sa činjenicom da je u ŽZH u protekle tri godine izražen negativan prirodni prirast.

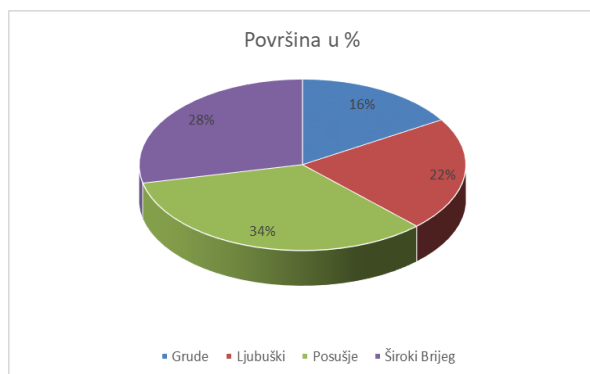
Slika - Starosna struktura stanovništva (Izvor: FZS)

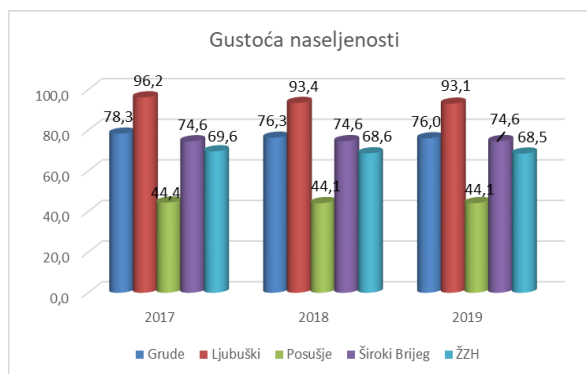
Slika - Stanovništvo u dobi od 14 do 64 godine starosti (Izvor: FZS)

Po pitanju gustoće naseljenosti razvidno je kako je ŽZH ruralna regija. Naime, prosječna gustoća naseljenosti u ŽZH iznosi 68,6 stanovnika po km², te se karakterizira kao ruralna regija (*Prema OECD kriterijima ruralnim područjem se smatra područje koje ima ispod 150 stanovnika na kvadratni kilometar*). Površina ŽZH iznosi 1363 km², a prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj prisutnog stanovništva u 2019. godini je bio 93.985. Prema podacima iz Strategije ruralnog razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021-2030 godina, koja je usvojena u 2019. godini, 24,50% ili 22.593 stanovnika živi u općinskim odnosno gradskim središtima, dok 75,50% ili 70.743 stanovnika živi u ruralnom području županije.

Površinom je najveća Općina Posušje s 461 km², slijedi Grad Široki Brijeg s 388 km², zatim Grad Ljubuški s 293 km², te Općina Grude s 221 km². U postotcima Općina Posušje zauzima 34% teritorija županije, Grad Široki Brijeg 28%, Grad Ljubuški 22%, te Općina Grude 16% površine.

Slika - Površina ŽZH i udio općina i gradova (Izvor: FZS)

Slika - Gustoća naseljenosti u ŽZH (Izvor: FZS)

Kada promatramo gustoću naseljenosti po općinama i gradovima proizlazi kako je grad Ljubuški najgušće naseljen (93,1 stanovnik na km²), zatim općina Grude (74,6 stanovnika na km²), slijedi grad Široki Brijeg (93 stanovnika na km²), dok je najrjeđe naseljena općina Posušje (4,1 stanovnik na km²).

Migracije

Kada analiziramo migracije, odnosno broj odseljenih iz ŽZH kao i broj doseljenih u ŽZH, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u ŽZH se u prethodne tri promatrane godine bilježi prosječno 524 odseljenih iz ŽZH i 429 doseljenih u ŽZH. Broj odseljenih je u 2019. godini iznosio 508 i manji je za 10% u odnosu na broj odseljenih u 2017. godini. Od ukupno odseljenih iz ŽZH u 2019. godini 20,3% je odselilo u inozemstvo, dok je ostali dio odselio iz ŽZH u druge dijelove Federacije BiH. Od ukupnog broja odseljenih u inozemstvo u 2019. godini najviše je odselilo u Hrvatsku (85%), dok je 12% odselilo u Njemačku.

Po starosnoj dobi najviše je odseljenih u dobi između 20 i 29 godina starosti, tj. 42% od ukupnog broja odseljenih u 2019. godini. Broj odseljenih u 2019. godini u dobi do 20 godina starosti iznosi 24%.

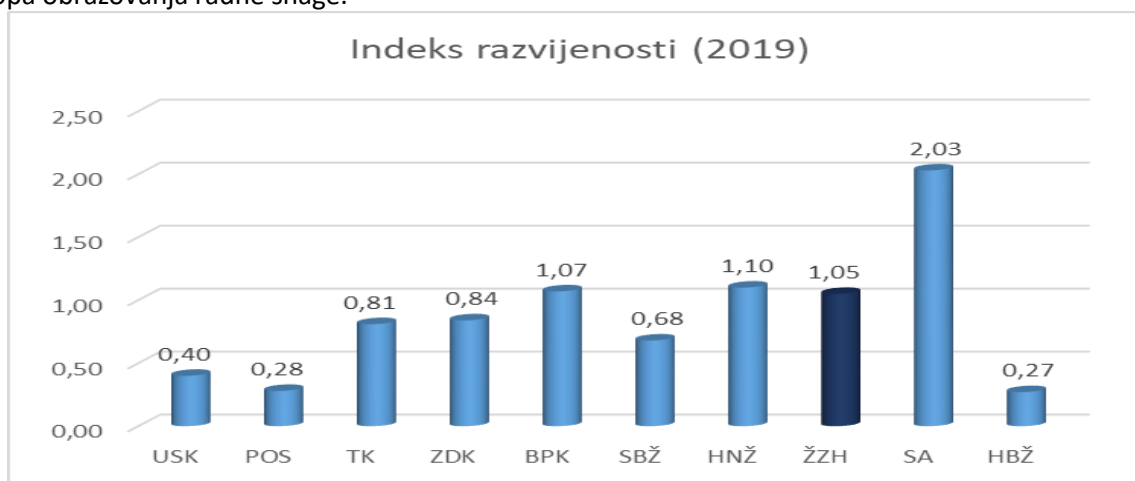
Zaključak

Broj stanovnika u ŽZH je konstantan odnosno nema značajnog pada broja stanovnika. Međutim, vidljivi su negativni trendovi u prirodnom prirastu, migracijama, i negativnom trendu strukturi stanovništva, tj. povećanje udjela starog stanovništva u odnosu na mlade.

3.1.3. Gospodarstvo

U ovom poglavlju daje se kratki pregled osnovnih razvojnih pokazatelja i trendovi u promatrane tri godine, tj. od 2017. do 2019. godine. Također, prikazani su trendovi u poslovnom sektoru u ŽZH koji se temelje na podacima poslovnih subjekata u ŽZH koji su predali završna financijska izvješća za 2019. godinu, kao i na statističkim podacima.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku o razvijenosti županija, ŽZH je na četvrtom mjestu po razvijenosti u F BiH i indeks razvijenosti za 2019. godinu bio je 1,05. Pokazatelji koji se koriste za izradu indeksa razvijenosti županija i jedinica lokalne samouprave u F BiH su: prihodi od poreza na dohodak po stanovniku, stopa zaposlenosti, kretanje stanovništva, udio starog stanovništva u ukupnom stanovništvu i stopa obrazovanja radne snage.

Slika- Indeks razvijenosti u 2019. godini po županijama (Izvor:FZS)

Poslovanje poduzeća

Prema podacima iz poslovne baze Bisnode Portfolio Intelligence u ŽZH je za 2019. godinu završne račune predalo 1230 poslovnih subjekata, što u odnosu na 2018. godinu predstavlja porast za 19 poslovnih subjekata odnosno 2%. Pregled financijskog poslovanja ovih subjekata pokazuje rast prihoda, rast neto dobiti i rast broja zaposlenih, te rast izvoza kroz promatrano razdoblje. Ovdje je potrebno napomenuti da se ovi pokazatelji temelje samo na podacima iz završnih financijskih izvješća za 2019. godinu.

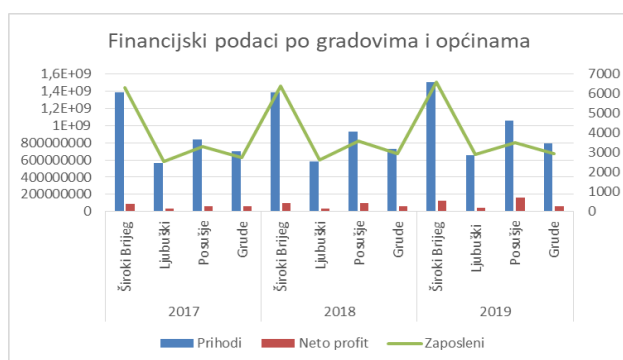
Ukupni financijski podaci ŽZH	2017	2018	2019
Ukupni prihodi	3.493.737.342	3.721.727.084	4.094.150.014
Neto dobit	256.599.029	293.084.856	388.320.332
Izvoz	548.234.371	571.985.000	666.266.584
Broj kompanija	1.182	1.211	1.230

Tabela - Pregled ukupnih financijskih podataka za ŽZH (Izvor: Bisnode Portfolio Intelligence)

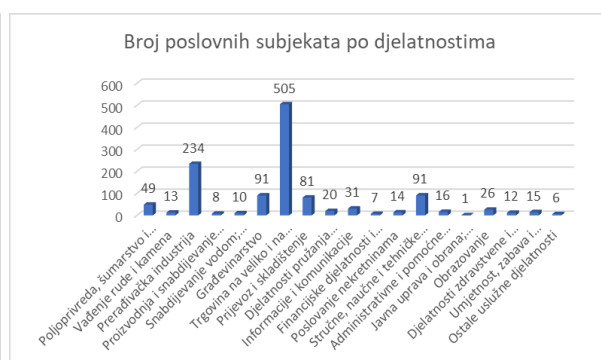
Najveći ukupni prihod na razini ŽZH ostvarili su poslovni subjekti iz Širokog Brijega, potom iz Posušja, Gruda te Ljubuškog. Kroz sve promatrane godine poslovni subjekti iz Širokog Brijega imaju najveći prihod, neto dobit i broje najviše zaposlenih. U obje općine i oba grada ukupni prihodi su se povećavali kroz cijelo promatrano razdoblje. Najveći porast poslovnih prihoda u postotku, u 2019. godini u odnosu na 2018. imaju poslovni subjekti iz općine Posušje, čiji su se prihodi povećali za 13,6%, slijedi grad Ljubuški s povećanjem od 13,06%, zatim općina Grude s povećanjem prihoda od 9%, i Široki Brijeg čije je povećanje prihoda 8,9%.

Neto dobit ima pozitivan trend u Širokom Brijegu i Posušju kroz cijelo promatrano razdoblje, dok u Ljubuškom bilježi rast u 2019. godini za 19,92%. U Širokom Brijegu i Posušju povećanje neto dobiti iznosi 32%, odnosno 68,87% u odnosu na prethodnu godinu. Općina Grude bilježi negativan trend kroz sve tri promatrane godine, točnije, u odnosu na prethodnu godinu neto dobit je smanjena za 4,14%.

Široki Brijeg i Ljubuški bilježe povećanje broja zaposlenih, i to Široki Brijeg 211 zaposlenih a Ljubuški 262 zaposlenih više nego u 2018. godini. Posušje i Grude bilježe pad broja zaposlenih, točnije u Posušju je 84, a u Gradama 13 manje zaposlenih nego u 2018. godini.

Slika-Financijski podaci po općinama za poslovne subjekte koji su predali završne finansijska izvješća (Izvor: Bisnode Portfolio Intelligence)

Slika-Broj subjekata po djelatnostima ŽZH u 2019. godini (Izvor: Bisnode Portfolio Intelligence)

Najviše gospodarskih subjekata u ŽZH bavi se trgovinom na veliko i malo (41,05%), te prerađivačkom industrijom (19,02%).

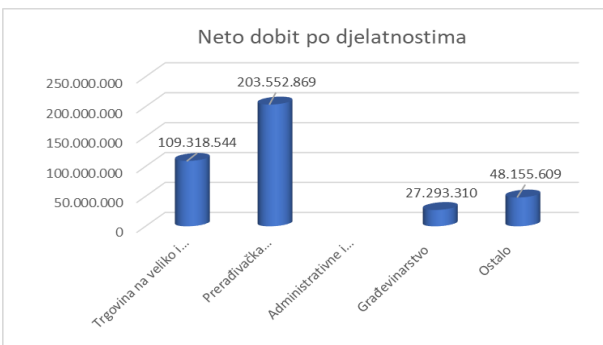

Slika-Broj zaposlenih po djelatnostima u 2019. godine (Izvor: Bisnode Portfolio Intelligence)

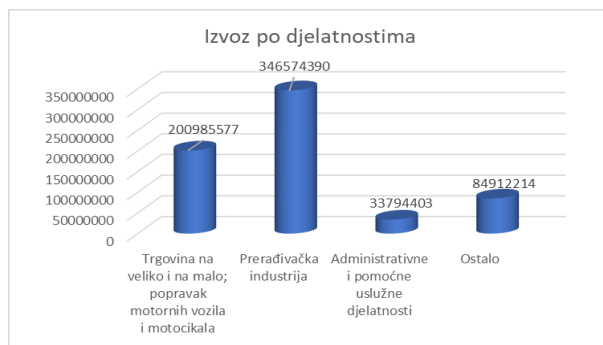

Slika-Poslovni prihodi po djelatnostima u 2019. godini (Izvor: Bisnode Portfolio Intelligence)

U 2019. godini najviše je poslovnih prihoda ostvareno u Trgovini na veliko i malo, 51,58% od ukupnih poslovnih prihoda. U istoj djelatnosti zabilježen je i najveći broj zaposlenih osoba, 42,51% od ukupnog broja zaposlenih. Najvišu dobit (54,42%) i najveći izvoz (52%) u 20149. godini zabilježila je prerađivačka industrija.

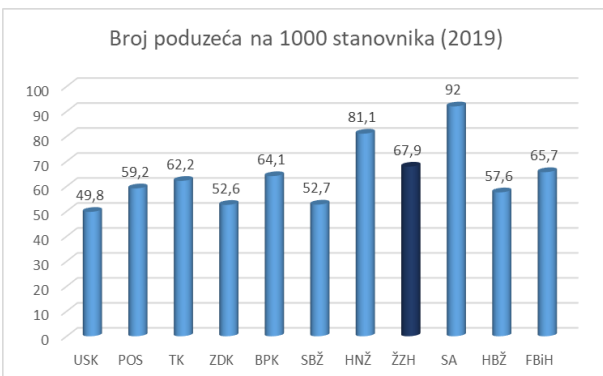

Slika-Neto dobit po djelatnostim u 2019. godini (Izvor: Bisnode Portfolio Intelligence)

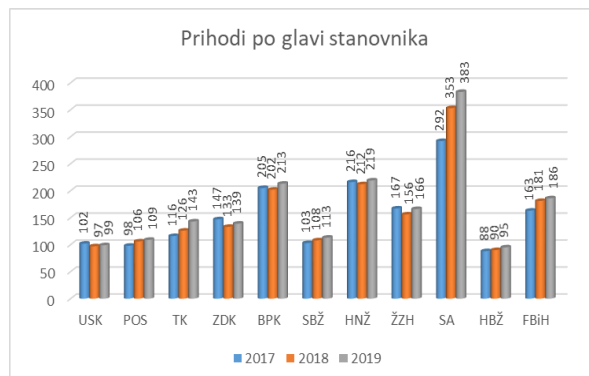

Slika-Izvoz po djelatnostima u 2019. godini (Izvor: Bisnode Portfolio Intelligence)

Po broju poduzeća na 1000 stanovnika, ŽZH se nalazi na trećem mjestu u Federaciji BiH. Više poduzeća na 1000 stanovnika ima samo Sarajevska i Hercegovačko-neretvanska županija. U usporedbi prihoda po glavi stanovnika, ŽZH se nalazi na četvrtom mjestu, iza Sarajevske županije, Hercegovačko-neretvanske i Bosansko-podrinjske županije.

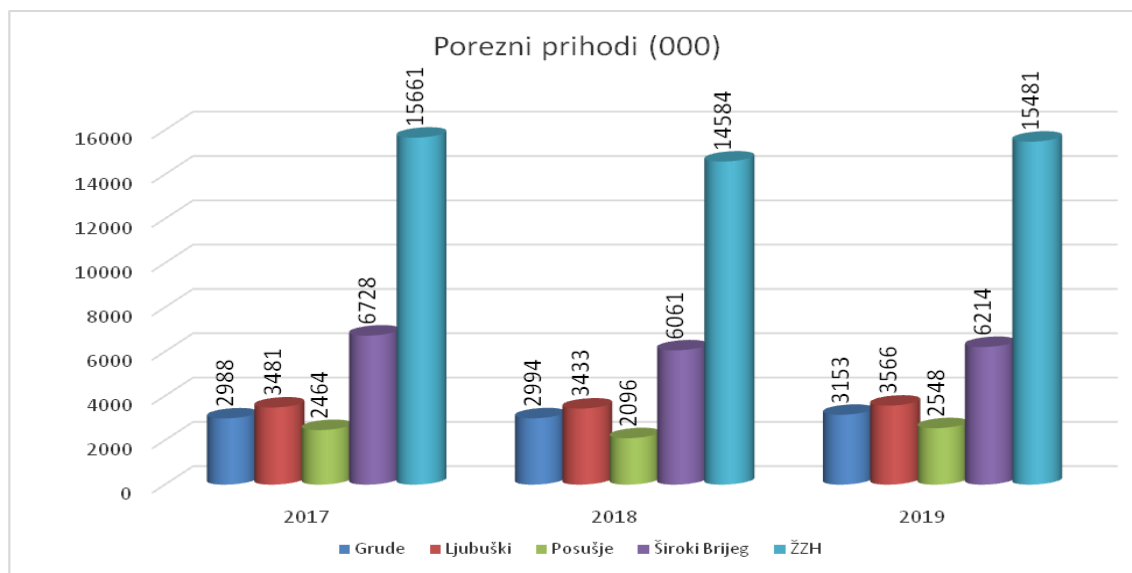
Slika-Broj poduzeća na 1000 stanovnika po županijama (Izvor: FZZPR)

Slika- Prihodi po glavi stanovnika po županijama (Izvor:FZZPR)

Porezni prihodi

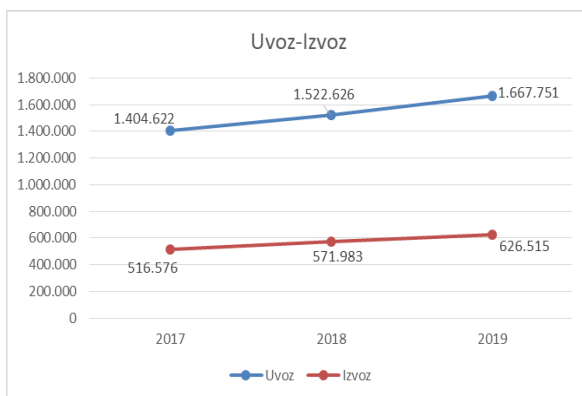
Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u ŽZH je u 2019. godini ostvareno nešto manje od 15,5 milijuna KM poreznih prihoda. U analizi poreznih prihoda u posljednje tri godine vidljivo je da ŽZH u 2019. godini bilježi rast poreznih prihoda u odnosu na 2018. godinu za 6%, međutim još su uvijek manji za 1% u odnosu na 2017. godinu. U svim općinama i gradovima u ŽZH porezni prihodi su se također povećali u 2019. godinu u odnosu na 2018. godinu.

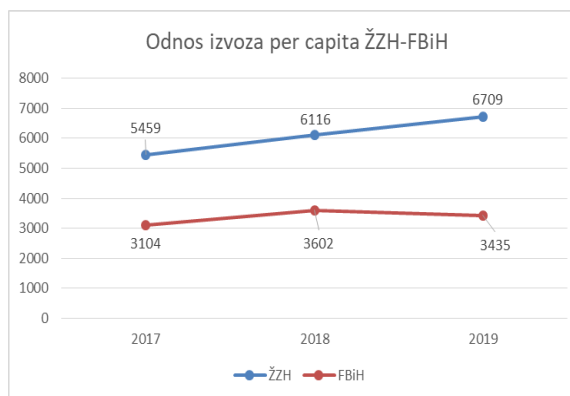
Slika- Porezni prihodi u ŽZH (Izvor:FZZPR)

Uvoz-Izvoz

Kada promatramo odnos uvoza i izvoza u ŽZH, trend rasta je podjednak. Izvoz je kroz sve tri promatrane godine bio u porastu, kao i uvoz, i u 2019. godini porast izvoza i uvoza je iznosio 9,5% u odnosu na prethodnu godinu. Izvoz po glavi stanovnika u ŽZH u porastu je kroz sve tri promatrane godine, a FBiH bilježi negativan trend u 2018. i 2019. godini.

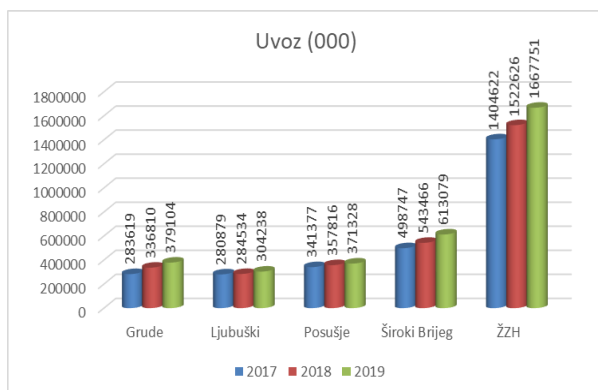

Slika-Odnos uvoza i izvoza u ŽZH (Izvor:FZZPR)

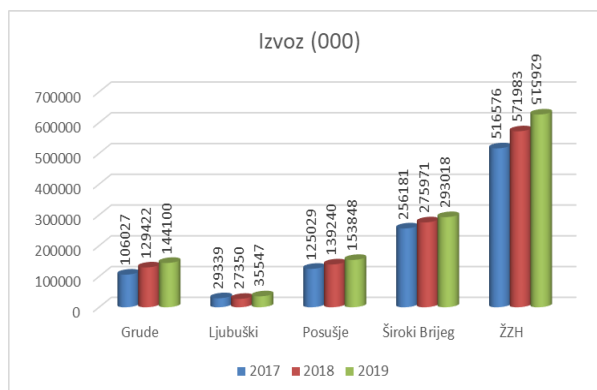

Slika-Odnos izvoza po glavi stanovnika između ŽZH i FBiH (Izvor:FZZPR)

Promatrajući pojedinačno općine i gradove, najveći porast uvoza bilježe Široki Brijeg i Grude i to 12,80% , odnosno 12,5%. U Ljubuškom je uvoz porastao za 6,9%, a u Posušju 3,8%. Najveći porast izvoza bilježi Ljubuški, za skoro 30%, iako je u prve dvije godine bilježio negativan trend. U Grudama je izvoz porastao 11,20%, a u Posušju i Širokom Brijegu 10,5% odnosno 6,2 %.

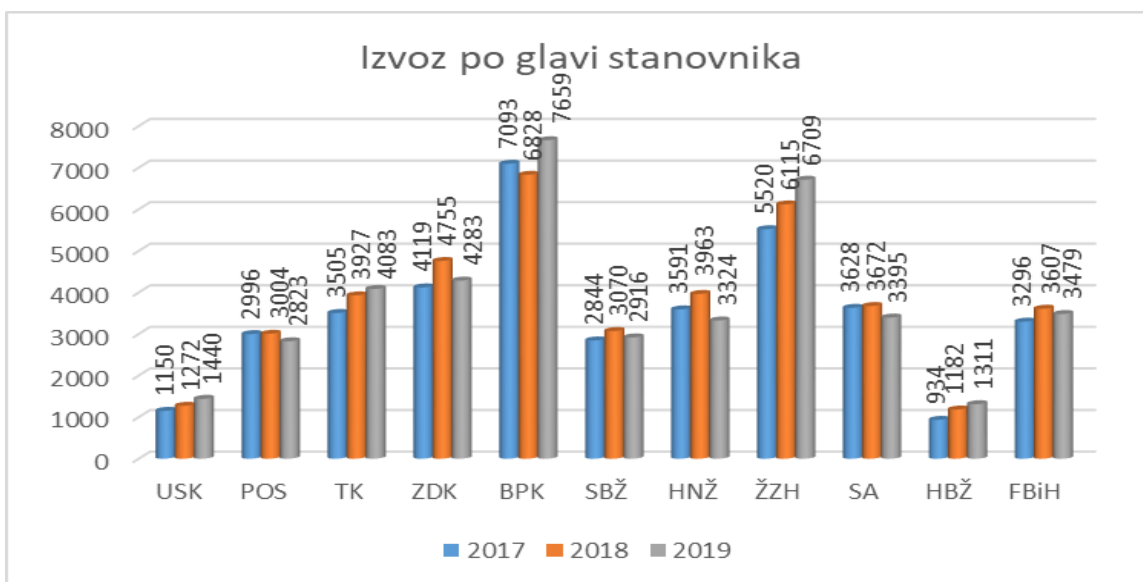

Slika- Uvoz u ŽZH u tisućama (Izvor:FZS)

Slika- Izvoz iz ŽZH u tisućama (Izvor:FZS)

Ako usporedimo izvoz po glavi stanovnika s ostalim županijama i Federacijom, ŽZH se u 2019. godini nalazi na drugom mjestu iza Bosansko-podrinjske županije. Prosječan izvoz po glavi stanovnika u 2019. godini u FBiH iznosi 3.479 KM, a u ŽZH 6.709 KM, što znači da je u ŽZH izvoz po glavi stanovnika veći od prosjeka FBiH za 48,15%.

Slika- Izvoz po glavi stanovnika po županijama (Izvor:FZS)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku najveći ostvareni izvoz u 2019. godini, kada promatramo izvoz po područjima klasifikacije djelatnosti, zabilježen je u prerađivačkoj industriji.

Djelatnost	2017	2018	2019
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3.483	3.154	3.203
Vađenje ruda i kamena	296	431	684
Prerađivačka industrija	459.232	514.136	559.411
Proizvodnja, snabdijevanje, opskrba električ. energijom, plinom, parom i klim.	0	0	0
Ostalo	54.201	54.265	63.217

Nerazvrstano po kategorijama	1	0	0
UKUPNO	517.213	571.985	626.515

Tabela- Izvoz po djelatnostima (Izvor: FZS)

Kada analiziramo izvoz po sektorima vidjet ćemo kako je u 2019. godini najveći izvoz ostvaren u sektoru industrijskih proizvoda razvrstanih prema materijalima (38%) i izvozu strojeva i prijevoznih sredstava (36%).

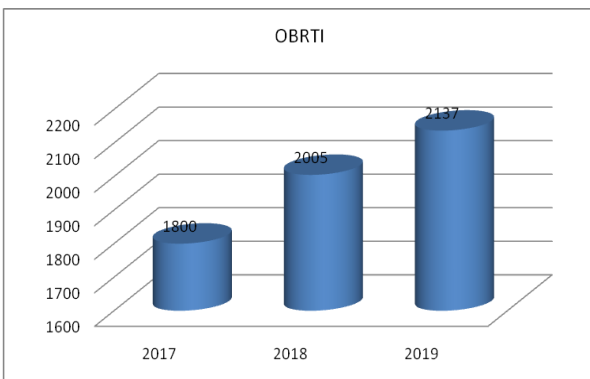
Sektori	2017	2018	2019
Hrana i žive životinje	13.638	14.071	12.243
Pića i duhan	2.811	3.502	4.176
Sirove materije nejestive, osim goriva	5.357	4.296	9.308
Mineralna goriva, maziva i srodni proizvodi	1.294	303	1.071
Masti i ulja životinjskog i biljnog porijekla	4	63	0
Kemijski proizvodi	27.330	35.863	39.616
Industrijski proizvodi razvrstani prema materijalu	201.244	222.824	241.083
Mašine/strojevi i transportna sredstva	185.979	207.440	228.122
Razni gotovi proizvodi	79.555	83.614	90.896
Proizvodi i transakcije d.n.	1	9	0
UKUPNO	517.213	571.985	626.515

Tabela-Izvoz po sektorima (Izvor: FZS)

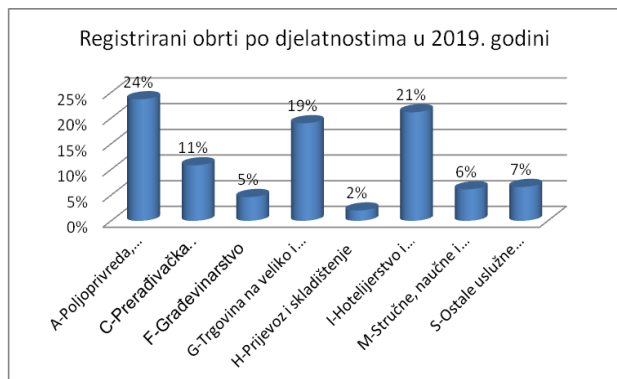
Struktura gospodarstva

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u strukturi gospodarstva u ŽZH dominiraju pravne osobe kojih u ukupnom broju poslovnih subjekata ima 52% dok obrta ima 34%. U sastavu pravnih osoba ima 14% poslovnih subjekata.

Broj obrta u ŽZH u posljednje tri promatrane godine bilježi rast i u 2019. godini je za 16% veći nego u 2017. godini. U strukturi obrta najviše je obrta iz poljoprivrede (24%), iz hotelijerstva i ugostiteljstva (21%), te potom iz trgovine na veliko i malo i popravak motornih vozila i motocikla (19%), a na četvrtom mjestu je građevinarstvo (11%).

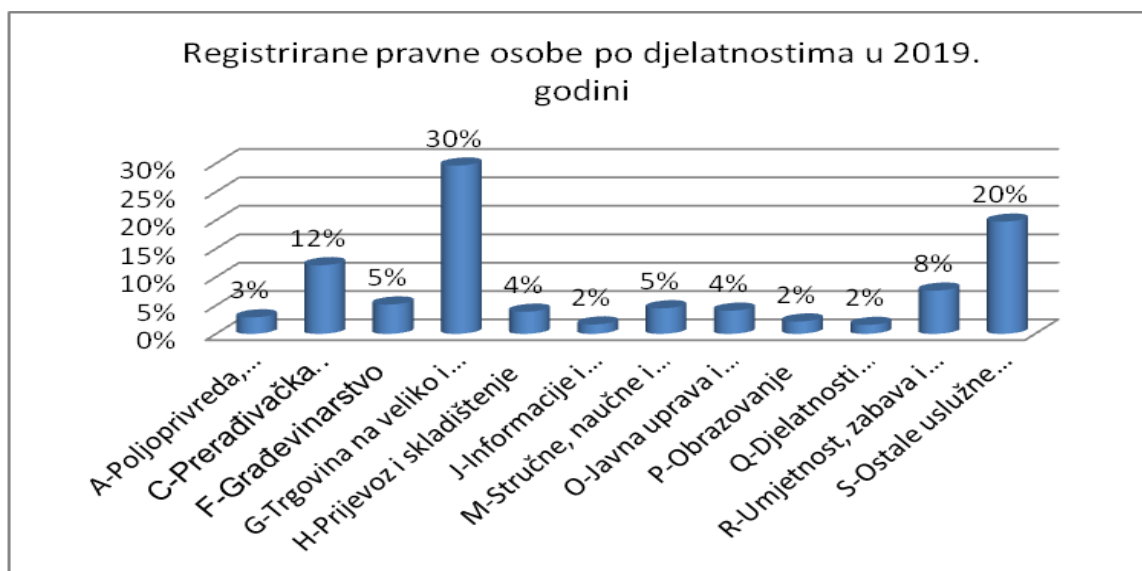

Slika- Broj obrta (Izvor:FZS)

Slika-Broj obrta po djelatnostima (Izvor:FZS)

U strukturi pravnih osoba najviše je trgovine na veliko i malo i popravak motornih vozila i motocikla (30%), potom ostalih uslužnih djelatnosti (20%), prerađivačka industrija (12%).

Slika-Struktura poduzeća po djelatnostima (Izvor:FZS)

Turizam

Turizam u Županiji Zapadnohercegovačkoj još je na početcima svog razvoja. Najznačajnije turističko središte u Županiji Zapadnohercegovačkoj za sada je grad Ljubuški koji, prvenstveno zbog svojih prirodnih potencijala (slapovi Kravica i Koćuša), privlači mnogobrojne posjetitelje iz regije i inozemstva, te je već sastavni dio turističkih paketa različitih agencija i turoperatora iz BiH i inozemstva.

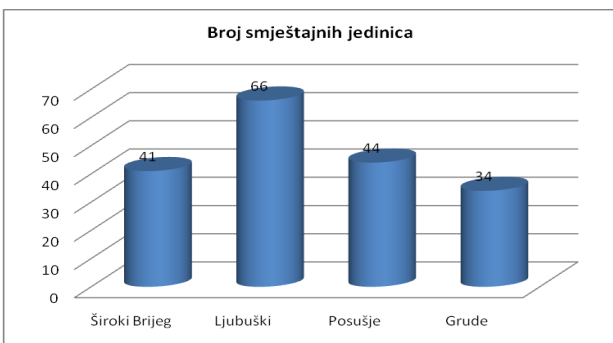
U cilju razvoja turizma kao jedne od potentnih grana gospodarstva u Županiji Zapadnohercegovačkoj, kreiran je zakonodavni i strateški okvir za razvoj turizma. Naime, na prijedlog Vlade ŽZH Skupština ŽZH je u 2019. godini usvojila Zakon o razvoju turizma, te Strategiju razvoja turizma 2020-2027, a u tijeku je izrada potrebnih podzakonskih akata koji proizlaze iz zakona o razvoju turizma. Također, usvojena je i Strategija ruralnog razvoja 2020-2030 koja je također važna u kontekstu razvoja turizma. ŽZH je kroz ove strateške dokumente naglasak stavila na razvoj aktivnog i ruralnog turizma, te integraciju poljoprivrede i turizma i razvoj malog obiteljskog smještaja.

Usporedo s izradom strateškog i institucionalnog okvira kroz prethodne tri godine se napravio iskorak u razvoju potrebne turističke infrastrukture u svim općinama i gradovima u ŽZH. U tom kontekstu su u razvijeni novi sadržaji koji su specifični za ŽZH: 2 poligona za zip-line u Širokom Brijegu i Grudama, kanjoning u Širokom Brijegu, via ferrata u Grudama, stijene za slobodno penjanje u Širokom Brijegu i Grudama, planinarske staze u Posušju i Širokom Brijegu, kulturno povijesna baština je stavljena u funkciju u potpunosti ili dijelom, te su u tijeku projekti razvoja biciklističke infrastrukture u svim općinama i gradovima u ŽZH, obnove kulturno povijesne baštine u svim općinama i gradovima u ŽZH. Također, iako nema službenih podataka evidentno je da se sve veći broj obiteljskih kuća obnavlja i pretvara u funkciju obiteljskog smještaja.

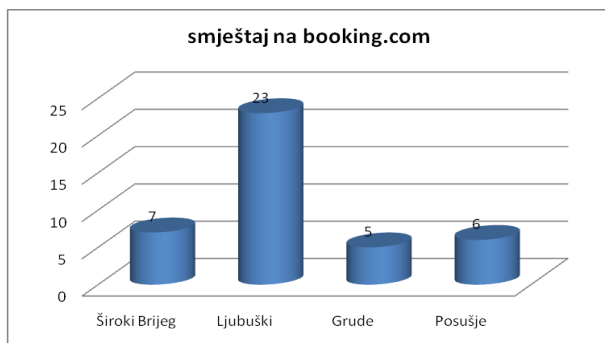
Zbog činjenice da je ŽZH usvojila sektorsku strategiju tj. Strategiju razvoja turizma ŽZH 2020-2027¹, u kontekstu izrade Strategije razvoja ŽZH 2021-2027 prikazat ćemo neke osnovne pokazatelje iz segmenta turizma kako bismo pratili trendove i na temelju tih pokazatelja mogli pratiti realizaciju mjera, a detaljniji pregled stanja je obrađen u sektorskoj strategiji.

¹ http://eui-zzh.ba/images/PDF/Strategije/STRATEGIJA_RAZVITKA_TURIZMA_UPANIJE_ZAPADNOHERCEGOVAKE_-_FINALNA_VERZIJA.pdf

Činjenica kako je turizam u ŽZH još uvijek na početcima govore i brojke o određenim turističkim pokazateljima koje ćemo prikazati u nastavku. Prema podacima iz upisnika kategoriziranih objekata koji se vodi pri Ministarstvu gospodarstva ŽZH upisano je ukupno 14 objekata od kojih dva nisu u funkciji, a jedan je djelomično u funkciji. Od 12 objekata koji su u funkciji 4 su hotela (od čega 2 na razini 4* i 2 na razini 3*), 5 motela, 2 objekta za odmaralište i kraći odmor i 1 objekt seoskog turizma. Raspolažu s ukupno 185 smještajnih jedinica. Najviše smještajnih jedinica je registrirano u Ljubuškom, te potom u Posušju, pa u Širokom Brijegu i Grudama.

Slika- Broj smještajnih jedinica u ŽZH (Izvor: Ministarstvo gospodarstva ŽZH)

Slika- Broj smještajnih objekata u ŽZH (Izvor: www.booking.com; 16.04.2020.)

..

Pored ovih registriranih smještajnih kapaciteta postoje još brojni smještajni kapaciteti u obiteljskim kućama koje su preuređene za prijem gostiju, te dva objekta u Masnoj Luci: Objekt JU Park Prirode Blidinje, te Planinarski dom Masna Luka kojim upravlja HPD Pločno.

Pretraživanjem dostupnih smještajnih objekata na najvećem online booking servisu www.booking.com na dan 16. travnja 2020. godine iz ŽZH je registriran 41 objekt od čega je najviše u Ljubuškom (23). Najviše je apartmana (20), te potom vikendica (8), pa vila (7), ostalo su moteli i hoteli.

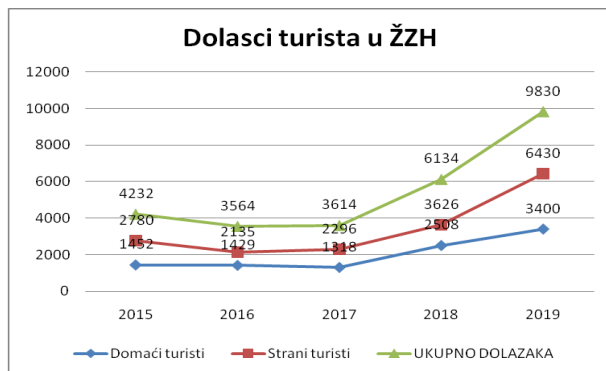
Od turističke infrastrukture u ŽZH se mogu izdvojiti sljedeći sadržaji koji su razvijeni, te su u potpunosti ili dijelom spremni za turističko tržište:

- Široki Brijeg - kanjoning, zip-line i slobodno penjanje u kanjonu Borak, planinarenje, biciklizam, posjeta Franjevačkom muzeju;
- Ljubuški – slapovi Kravica i Koćuša, Muzej Humac, logor Gračine, Stari grad, biciklizam;
- Grude – zip line, slobodno penjanje te posjeta Ravlića pećini u Peć Mlinima, posjeta muzeju Gorica, biciklizam;
- Posušje – planinarenje kroz kanjon Brine i Čvrasnicu, posjeta muzeju U kući oca mojega, biciklizam.

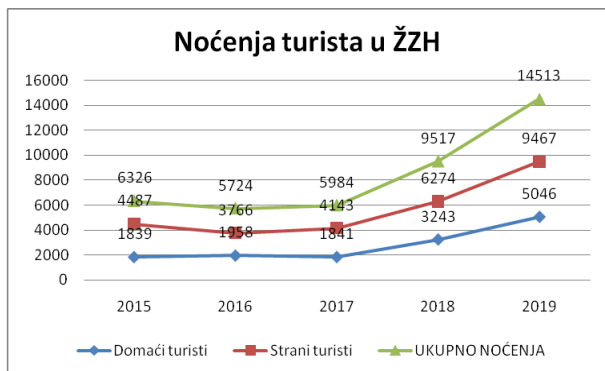
Međutim, ono što je zajedničko većini ovih turističkih sadržaja je da još uvijek nije u potpunosti definiran način prodaje i promocije ovih aranžmana. Naime, samo je grad Ljubuški krenuo s osnivanjem turističke zajednice na temelju usvojenog zakona dok ostale općine još uvijek nisu pokrenule aktivnosti na osnivanju svojih turističkih zajednica. Također, turistička zajednica na razini županije još uvijek nije osnovana.

Po pitanju pokazatelja dolazaka i posjeta u Županiji Zapadnohercegovačkoj iz analize stanja se može zaključiti kako su brojke još uvijek male, ali se od 2019. godine ove brojke drastično povećavaju. Naime, u 2019. godini se bilježi rast broja posjeta i broja noćenja u odnosu na 2018. godinu. Broj posjeta se povećao za 28% dok se broj noćenja povećao za 34%. Međutim, vidljivo je kao se dužina boravka u

Županiji Zapadnohercegovačkoj kreće oko 1,5 dana što je daleko kraće od prosjeka na razini cijele Hercegovine koji se kreće oko 2,5 dana.

Slika- Dolasci turista u ŽZH (Izvor: FZS)

Slika- Noćenja turista u ŽZH (Izvor: FZS)

Iako je ŽZH napravila značajan iskorak prije svega u uspostavljanju zakonskog okvira i strateškog plana i infrastrukture za razvoj turizma (ruralni, outdoor, kulturni, vjerski), u sljedećem razdoblju potrebno je ulagati kontinuirane napore na brendiranju županije kao poželjne turističke i poslovne regije pri čemu ključnu ulogu trebaju imati klasteri u kreiranju strateške platforme za brendiranje.

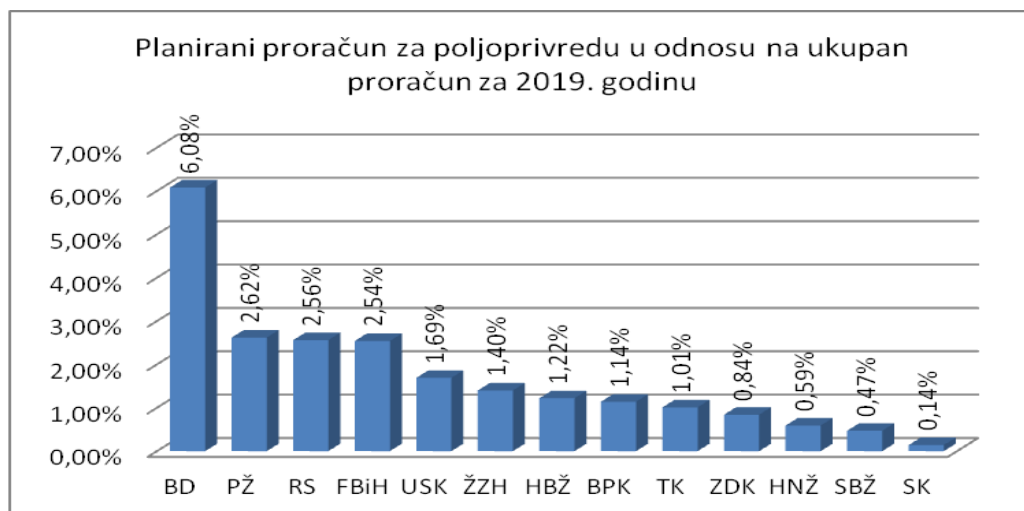
Poljoprivreda

Imajući u vidu perspektivu budućeg razvoja u kontekstu opredjeljenja BiH za članstvo u EU, Ministarstvo gospodarstva i Vlada županije Zapadnohercegovačke su pripremili dokument „Strategija ruralnog razvoja županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.-2030. godine“.

Strategijom ruralnog razvoja ŽZH je analizirano postojeće stanje, napravljena SWOT analiza na temelju koje su utvrđene potrebe. Utvrđeni su strateški ciljevi i prioriteti, a sami dokument sadrži mjere i operacije. Dokument je usklađen s općinskim, županijskim razvojnim dokumentima kao i s dokumentima na razini FBiH i BiH. Također, sve mjere su usklađene s Uredbama EU 1303/2013, 1305/2013 i 1307/2013 i drugim odgovarajućim uredbama EU. Na ovaj način osigurana je strateška poveznica razvojnih ciljeva s legislativom EU i otvaraju se mogućnosti korištenja predpristupnih fondova EU.

U kontekstu izrade Integrirane strategije razvoja Županije Zapadnohercegovačke 2021-2027 te za potrebe praćenja realizacije određenih pokazatelja u ovom se poglavlju sumiraju ključni zaključci iz analize stanje koja je detaljno razrađena u dokumentu „Strategija ruralnog razvoja županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.-2030. godine“.

ŽZH je u 2019. godini za izravnu potporu poljoprivrednoj proizvodnji izdvojila 1.200.000 KM što je 1,40% od ukupnog planiranog proračuna za 2019. godinu. Kada se analiziraju izdvajanja za poljoprivredu u cijeloj BiH ŽZH je na šestom mjestu po visini izdvajanja za poljoprivredu u odnosu na ukupno planirani proračun. Također, u proračunu za 2020. godinu planirano je povećanje izdvajanja za poticaj poljoprivrednoj proizvodnji u iznosu od 1.400.000 KM što je i povećanje i u postotnom izdvajanju na ukupna proračun i iznosi 1,5%.

Slika-Udio izdvajanja za poljoprivredu u ukupnom proračunu po županijama
(Izvor: Proračuni)

Prema podacima iz registra Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u travnju 2020. godine u ŽZH u Registar poljoprivrednih gospodarstava i Registar klijenata upisano je bilo 2916 poljoprivrednih gospodarstava od čega su 96% obiteljska poljoprivredna gospodarstva a 4% poljoprivrednih gospodarstava registriranih kao poslovni subjekti. Ukupan broj uposlenih u poljoprivrednim gospodarstvima u travnju 2020. godine bio je 1039 što je u odnosu na 2017. godinu više za 5%.

Izvoz hrane i živih životinja iz ŽZH u 2019. godini je iznosio je 12.243.000 KM što je 2% od ukupne vrijednosti izvoza ostvarenog u ŽZH u 2019. godini. Promatrano u posljednje tri godine vidljiv je pad vrijednosti izvoza hrane i živih životinja. Vrijednost izvoza hrane i živih životinja je u 2019. godini pala za 10,2% u odnosu na 2017. godinu, dok je udio izvoza hrane i živih životinja u ukupnom ostvarenoj vrijednosti izvoza u 2019. godini smanjen za 23,9% u odnosu na 2017. godinu.

Prema statističkim podacima evidentno je da je ŽZH u FBiH na trećem mjestu po visini izdvajanja iz proračunskih sredstava za poticaje u poljoprivredi, što nam govori da je poljoprivreda važan segment razvoja gospodarstva. Međutim da bismo bili u mogućnosti u potpunosti implementirati strateški pristup razvoja poljoprivredi, potrebno je prije svega poboljšati način prikupljanja i obrade podataka koji će biti kompatibilni sa međunarodnim i EU standardima. Jedan od identificiranih nedostataka koji su relevantni za neometani razvoj poljoprivrede je i rješavanje usitnjenosti poljoprivrednih površina te neuređeno stanje u području imovinsko pravnih odnosa.

Investicijski potencijal Županije Zapadnohercegovačke

U ŽZH je aktivno 8 poslovnih zona i to po dvije u svakoj općini i gradu. Ukupna površina poslovnih zona je 612,64 ha sa 299 parcela. u 2019. godini je u poslovnim zonama aktivno 54 tvrtke koje zapošljavaju oko 1410 zaposlenih.

	Naziv	Grad	Površina u ha	Broj parcela	Broj tvrtki	Broj zaposlenih
1	Poslovna zona Trn	Široki Brijeg	50	40	11	479
2	Poslovna zona Knešpolje	Široki Brijeg	65,34	25	5	293
3	Poslovna zona Zvirići	Ljubuški	174	29	4	0
4	Poslovna zona Mostarska vrata	Ljubuški	84	86	19	303
5	Gospodarska zona Pogana vlaka	Grude	35	48	3	74

	Poljanice					
6	Brownfield zona	Grude	0	0	0	0
7	Poslovna zona Osrdak	Posušje	13,74	24	4	103
8	Poduzetnička zona Vlake	Posušje	190,38	47	8	158
	UKUPNO		612,46	299	54	1410

Tabela-Pregled poslovne infrastrukture (Izvor: Općine i gradovi)

Pored poslovnih zona u Općini Posušje je u funkciji Tehnološki centar koji je u potpunosti opremljene CNC strojevima i organizira obuku i edukaciju sa učenicima srednje škole kao i ostalim dionicima. Također, u Ljubuškom je u Poslovnoj zoni Bijača Poslovni inkubator u okviru Razvojne agencije HERAG koji za sada nije popunjen. U 2019. godini je u Poslovnoj zoni Bijača otvorena hladnjača sa sortirnicom koja je zajedničko ulaganje Grada Ljubuškog i Zadruga Ljubuški rani. Grad Široki Brijeg i Općina Grude pored poslovnih zona još uvijek nemaju razvijene prateće potporne institucije za razvoj poduzetništva.

U kontekstu izrade Strategije razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021.-2027. održan je Okrugli stol "Stanje i perspektive gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke u sljedećih 7 godina", kako bi otvorili dijalog s gospodarstvenicima na temu problema, potreba i planova za buduće razdoblje u smislu razvoja gospodarstva. Nakon rasprave na kojoj su predstavnici privatnog sektora imali priliku iznijeti probleme i poteškoće s kojima se gospodarstvo suočava u poslovnom okruženju na lokalnoj, županijskoj i razini F BiH u smislu rješavanja problema vezanih za gospodarstvo i planiranja razvoja gospodarstva formirani su prijedlozi koji imaju za cilj rješavanje problema i razvoj gospodarstva:

- Regulirati tržište rada u smislu unaprijeđenja kvalitete obrazovnog sustava i usklađivanja obrazovanja s potrebama tržišta rada
- Ubrzati procedure javne uprave i pravosuđa koje će biti orijentirane prema korisnicima, građanima i poslovnom sektoru
- Razvijati financijske instrumente na županijskoj razini i drugim razinama vlasti
- Stvoriti povoljan ambijent za poslovanje kroz donošenje reformskih zakona na federalnoj i državnoj razini, s tim da se potrebe identificiraju na lokalnoj i županijskoj razini; rasterećenje gospodarstva (parafiskalni nameti, porezi)
- Sustavno brendiranje županije koji će imati neizravan i izravan efekat na sve ostale sektore
- Uređivanje tržišta rada, jasnija slika po pitanju zastupnosti i aktivnih mjera zapošljavanja.

Zaključak

Prema dostupnim podacima i svim gospodarskim pokazateljima, gospodarstvo ŽZH je dinamično i snažno. No u poslovnom okruženju na lokalnoj razini i dalje ima prostora za poboljšanje u smislu pružanja javnih usluga, odnosno ubrzavanja procedura u donošenju odluka i ubrzanju procedura izdavanja potrebnih dozvola za potrebe gospodarstva. Ovo je posebice važno u kontekstu privlačenja stranih investitora u našu županiju, te je istovremeno nakon što se kreiraju sve potrebne administrativne pretpostavke ključno raditi na prepoznatljivosti županije kao privlačne poslovne regije. Iako određene reformske mjere u smislu rasterećenja gospodarstva (porezi, parafiskalni nameti) su u ingerenciji viših razina vlasti, na lokalnoj i županijskoj razini se identificiraju potrebe gospodarskog sektora, te stoga je potrebno graditi dijalog između privatnog i javnog sektora u cilju kreiranja povoljnog poslovnog ambijenta. Potrebno je razviti mehanizme putem kojih će se koristiti proračunska sredstva kao i vanjski izvori financiranja koji su dostupni iz predpristupnih procesa, kako bi razvijali financijske instrumente za

pružanje podrške gospodarstvu. Budući da u ŽZH izvozno orijentirani sektor zauzima značajan udio u gospodarstvu, u cilju povećanja konkurentnosti nužno je poticati razvoj novih tehnologija, proizvodnju gotovih proizvoda, pri tome naglasak treba staviti na jačanje dijaloga suradnje privatnog i javnog sektora sa akademskom zajednicom.

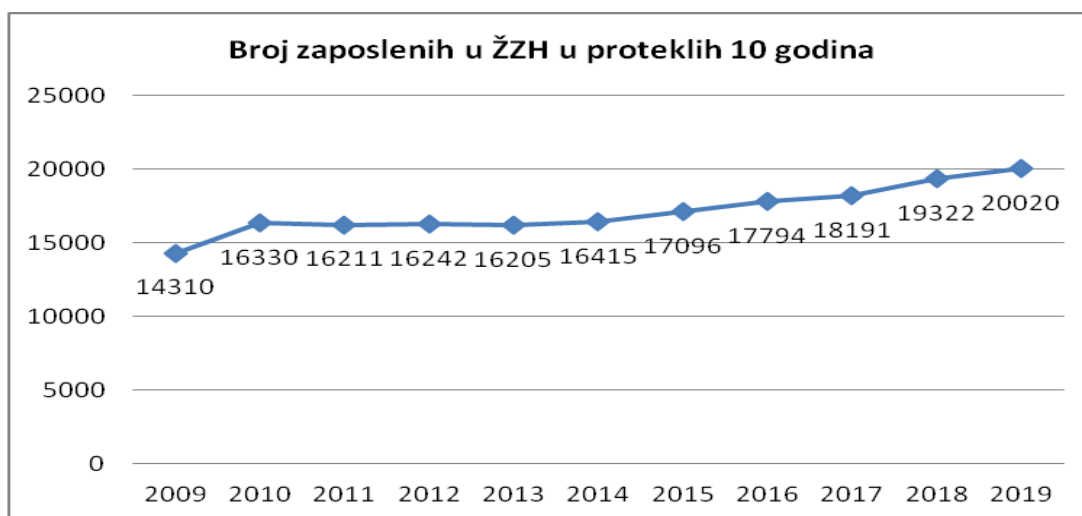
Turizam je u razvoju i potrebno je nastaviti raditi na razvoju specifičnih turističkih proizvoda i sadržaja kako bi se omogućilo ljudima iskorištavanje potencijala i povećanje prihoda kroz turizma. Turizma također ima i funkciju afirmiranja županije i mobiliziranja lokalnih resursa. Također, potrebno je razvijati instrumente i načina potpore poljoprivrednoj proizvodnji a uzimajući u obzir mogućnosti kapacitete. Potrebno je raditi na tomu da se razvije mala, prepoznatljiva i konkurentna poljoprivredna proizvodnja sa dodanom vrijednošću i koja je također integrirana u turizam.

3.1.4. Tržište rada

Tržište rada u Županiji Zapadnohercegovačkoj obuhvaća ne samo četiri jedinice lokalne samouprave već se dobrim dijelom oslanja na susjednu Hercegovačko-neretvansku županiju (HNŽ). Naime, dio stanovništva ŽZH je angažiran na tržištu rada HNŽ, a također jedan dio stanovništva iz HNŽ je angažiran na tržištu rada ŽZH. Naime, zbog blizine i međusobne povezanosti kao i interakcije između ove dvije županije, te zbog činjenice kako Grad Mostar predstavlja svojevrsni razvojni pol u cijeloj Hercegovini, može se smatrati kako ŽZH i HNŽ predstavljaju jedno tržište radne snage. Stoga je izuzetno važno pratiti kretanja i u ovoj županiji kako bi se u kreiranju razvojnih pravaca na pravi način moglo utjecati na razvoj tržišta radne snage.

Zaposlenost

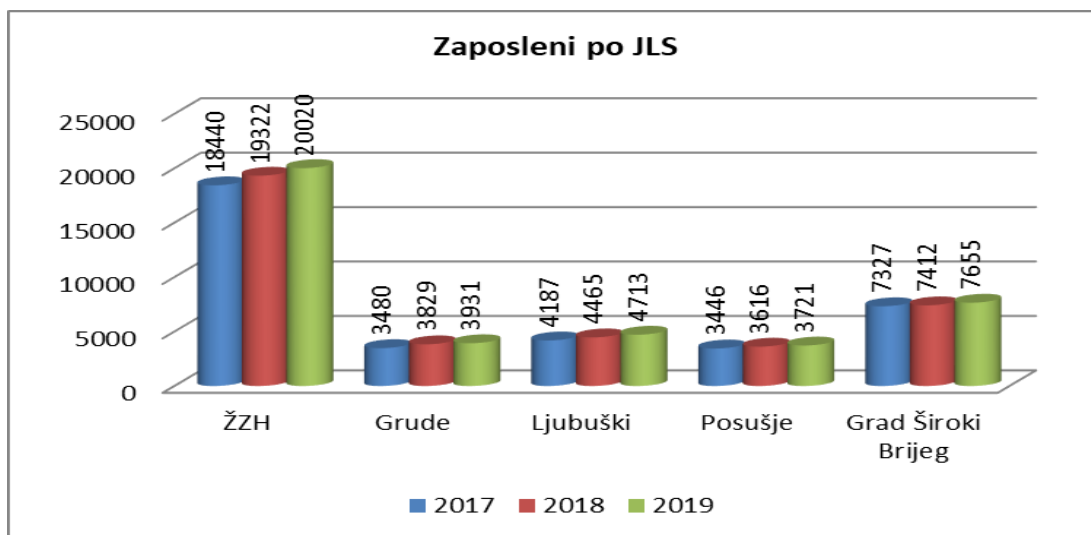
Županija Zapadnohercegovačka u posljednjih 10 godina bilježi kontinuiran rast broj zaposlenih osoba. U posljednjih 10 godina broj zaposlenih osoba se povećao za više od 5.000 ili za oko 26% novih zaposlenih osoba. Međutim, ovdje se mora istaći i činjenica da to nisu sve nova radna mjesta nego je jedan dio ovih radnih mjesta formaliziran odnosno preveden iz rada na crno u formalni sustav.

Slika-Broj zaposlenih u ŽZH (Izvor: FZS)

Broj zaposlenih je u ŽZH kroz sve promatrane godine u porastu. Na razini ŽZH od 2017. do 2019. godine došlo je do povećanja broja zaposlenih za 1580 ili 8%, odnosno broj zaposlenih se sa 18.440 povećao na 20.020. U isto vrijeme, broj evidentiranih nezaposlenih osoba je u 2019. godini u odnosu na 2017.

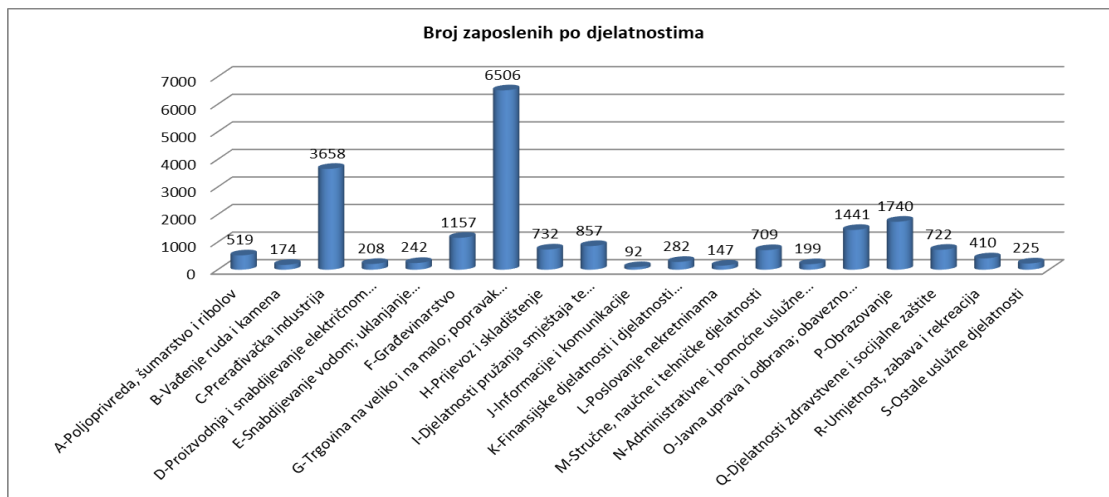
godinu manji za 328 osoba ili za 3,77%. Najveći rast zaposlenih u 2019. godini u odnosu na 2017. godinu bilježi grad Ljubuški, i to 526 osoba kroz tri promatrane godine, slijedi općina Grude s 451 osobom, te Grad Široki Brijeg sa 328 osoba, a potom općina Posušje sa 275 osoba.

Slika- Broj zaposlenih po općinama i gradovima ŽZH (Izvor:FZS)

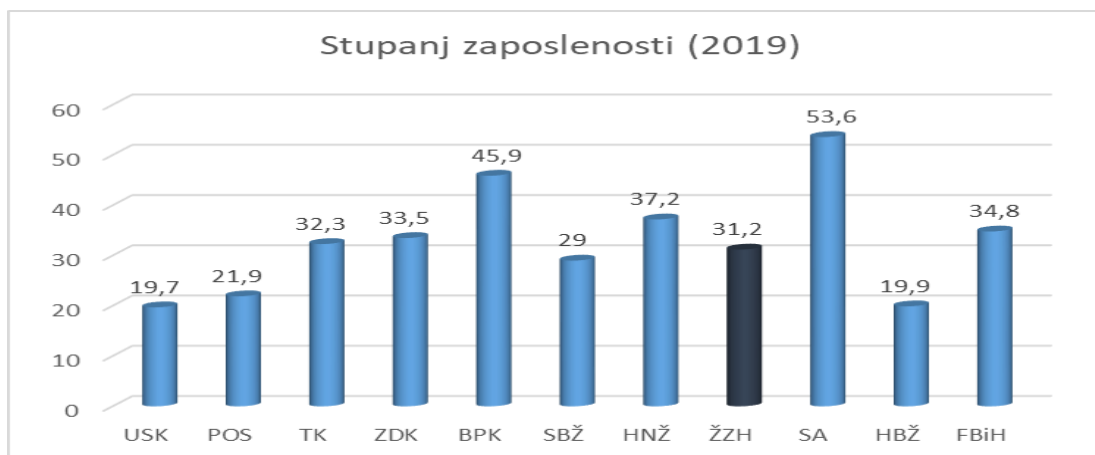
Prema podacima baze Bisnode Portfolio Intelligence Broj zaposlenih u poslovnim subjektima iz ŽZH koji su predali završna financijska izvješća za 2019. godinu iznosio je 16.133. Broj zaposlenih u ovoj promatranoj skupini također bilježi rast. U 2018. godini broj zaposlenih iznosio je 15.459, što znači da se broj zaposlenih u ovim gospodarskim subjektima povećao za u odnosu na prošlu godinu 4,36%.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku koji se odnose na strukturu ukupnog broja zaposlenih po djelatnostima, najveći broj zaposlenih je u sektoru trgovine 6.506, što je 32% od ukupnog broja zaposlenih, potom u prerađivačkoj industriji 3.658 što je 18,3% od ukupnog broja zaposlenih. Na trećem mjestu je obrazovanje sa 1.740 zaposlenih ili 8,7% od ukupnog broja zaposlenih, dok je javna uprava (javna uprava, obrana, obvezno socijalno osiguranje) na četvrtom mjestu s 1.441 zaposlenih ili 7,2% od ukupnog broja zaposlenih. U djelatnosti građevinarstva zaposleno je 1.157 djelatnika što je 5,8% od ukupnog broja zaposlenih.

Slika- Broj zaposlenih u ŽZH po djelatnostima u 2019. godini (Izvor: FZS)

U usporedbi stupnja zaposlenosti između županija, Zapadnohercegovačka županija se nalazi na 6. mjestu sa stopom zaposlenosti od 31,2. Veći stupanj zaposlenosti imaju Sarajevska županija, Bosansko-podrinjska, Hercegovačko-neretvanska županija, Zeničko-dobojska i Tuzlanska županija. U usporedbi sa stupnjem zaposlenosti u FBiH, nalazimo se ispod Federalnog prosjeka koji iznosi 34,8.

Slika- Stupanj zaposlenosti po županijama u 2019. godini (Izvor: FZS Kantoni u brojkama)

U sljedećoj tabeli navedene su aktivne mjere sufinanciranja zapošljavanja, odnosno programi i posredničke aktivnosti sufinanciranja zapošljavanja i samozapošljavanja nezaposlenih osoba sa evidencije službe za zapošljavanje kroz protekle tri godine.

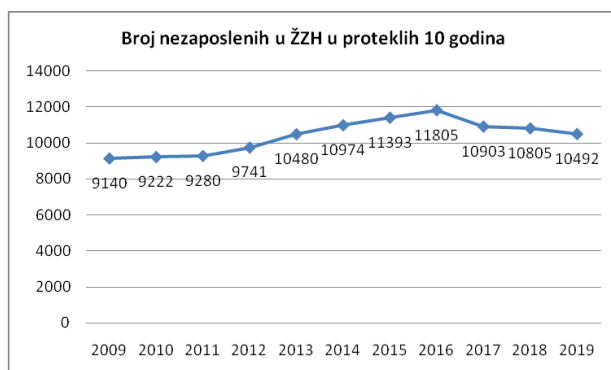
2017		2018		2019	
Naziv aktivne mjere/programa	Broj sufinanciranih osoba	Naziv aktivne mjere/programa	Broj sufinanciranih osoba	Naziv aktivne mjere/programa	Broj sufinanciranih osoba
Prvo radno iskustvo 2017	107	Prvo radno iskustvo 2018 PRI 2018	120	Prvo radno iskustvo 2019 PRI 2019	77
Vaučer za posao 2017	41	Sezonsko/periodično zapošljavanje 2018	63	Sezonsko/Periodično zapošljavanje 2019	45
Periodično zapošljavanje 2017	129	Zapošljavanje žena 2018	71	Zapošljavanje žena 2019	60
Program samozapošljavanja a START UP 2017	31	Start up 2018	66	Start up 2019	105
Program zapošljavanja i samozapošljavanja u oblasti poljoprivrede	2	Prilika za sve 2018	55	Prilika za sve 2019	215
Prvo radno iskustvo 2017 PLUS	58	Doprinosi 500 (2018)	3	Nova prilika 2019	13

Vaučer za posao 2017PLUS	49	Tražim poslodavca 2018	25	Doprinosi 500 (2019)	1
Periodično zapošljavanje 2017 PLUS	113	Branitelji 2018	1	Tražim poslodavca 2019	59
Program samozapošljavanja START UP 2017 PLUS	19	Služba u zajedničkim projektima 2018	46	Asistensti u nastavnoj godini 2019/2020	10
Program zapošljavanja sufinanciranja određenog stručnog kadra za djecu s poteškoćama u razvoju u osnovnom obrazovanju u redovnoj nastavi u FBiH	5			Služba u zajedničkim projektima 2019 i obuka	55
UKUPNO	554		450		640

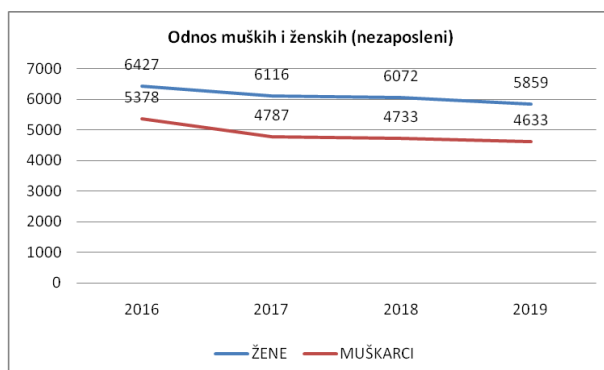
Tabela : Pregled broja sufinanciranih osoba kroz aktivne mjere i programe sufinanciranja zapošljavanja i samozapošljavanja
(Izvor:Služba za zapošljavanje ŽZH)

Nezaposlenost

U ŽZH je u 2019. godini bilo prosječno nezaposleno 10.492 osobe koje su se vodile na evidenciji Službe za zapošljavanje Županije Zapadnohercegovačke. Broj nezaposlenih koji se vode na evidenciji Službe za zapošljavanje u zadnje četiri promatrane godine je u kontinuiranom padu. Od 2016. do 2019. godine broj nezaposlenih osoba se smanjio za 11%, tj. sa 11.805 registriranih nezaposlenih osoba u 2016. godini ovaj broj se smanjio na 10.409 u 2019. godini. U ukupnom broju nezaposlenih osoba veći je udio žena nego muškaraca odnosno u prethodne 3 godine odnosno od 2017. do 2019. godine udio žena u ukupnom broju nezaposlenih je 56%, a muškaraca 44%.

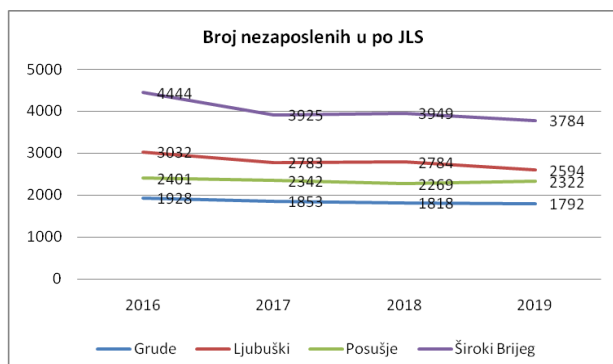
Slika- Broj nezaposlenih u ŽZH (Izvor FZS)

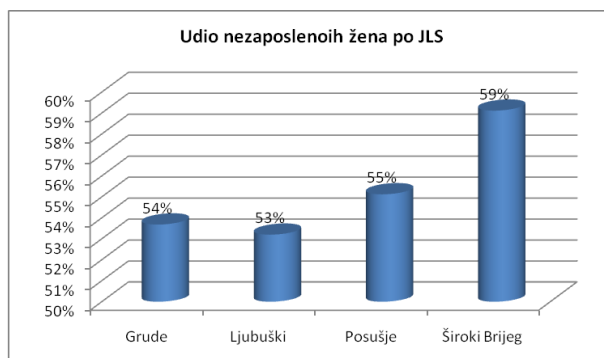
Slika- Nezaposleni po spolu u ŽZH (Izvor:FZS)

Kada se analizira stanje evidentiranih nezaposlenih osoba po gradovima i općinama u ŽZH može se vidjeti kako je trend smanjenja broja evidentiranih nezaposlenih osoba u svim JLS u kontinuiranom padu

osim u općini Posušje gdje je u 2019. godini zabilježen rast u odnosu na 2018. godinu, ali je još uvijek manji u odnosu na 2016. i 2017. godinu. Udio nezaposlenih žena u ukupnom broju nezaposlenih je najveći u Širokom Brijegu (59%), a najmanji u Ljubuškom (53%).

Slika- Broj nezaposlenih po općinama i gradovima u ŽZH (Izvor: FZS)

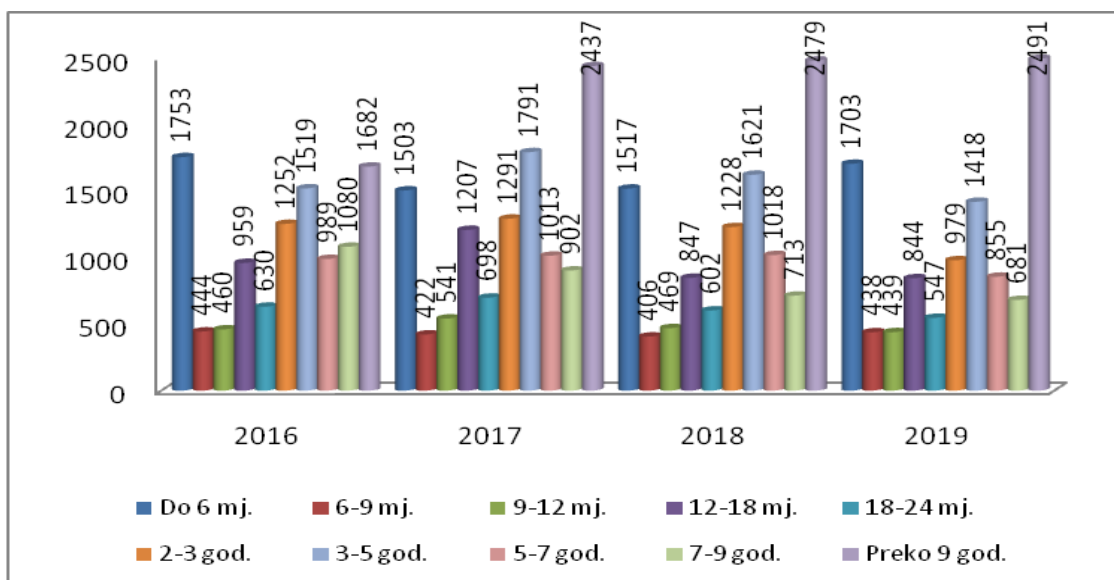

Slika- Udio nezaposlenih žena u ŽZH (Izvor: FZS)

Kako je iz prethodnih grafičkih prikaza vidljivo u protekle četiri godine bilježi se kontinuiran pad broja evidentiranih nezaposlenih osoba. Međutim, broj evidentiranih nezaposlenih osoba u 2019. godini je još uvijek veći u odnosu na broj evidentiranih nezaposlenih osoba prije 10 godina. Naime, u 2009. godini na evidenciji nezaposlenih osoba u ŽZH je bilo 9.246 osobe što je manje za 12% u odnosu na broj evidentiranih nezaposlenih osoba u 2019. godini. Najveći broj evidentiranih nezaposlenih zabilježen je u 2016. godini od kada kreće kontinuiran pad broja nezaposlenih osoba. Razlog pada broja nezaposlenih osoba od 2016. godine ponajviše leži u činjenici da su se u protekle četiri godine intenzivirale gospodarske aktivnosti i ostvarila se nova ulaganja, a jedan broj ljudi je otišao izvan županije te se odjavio sa evidencije nezaposlenih osoba.

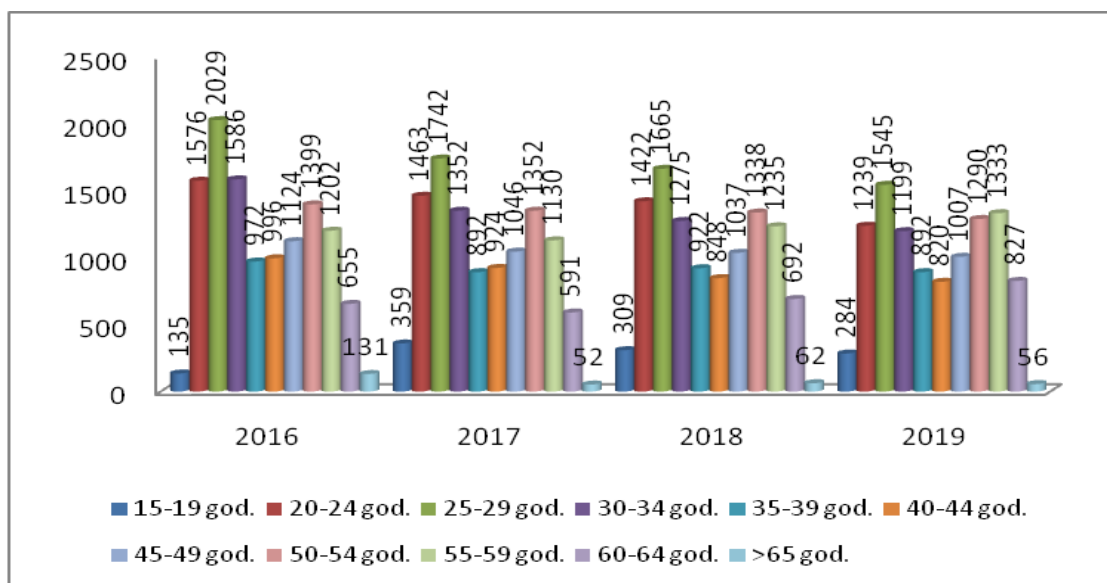
Kada se analizira nezaposlenost po dužini čekanja na posao može se vidjeti kako je najviše onih koji se vode na evidenciji preko 9 godina i ovaj broj u posljednje tri godine lagano raste- U 2019. godini je ovih osoba bilo 2491, te je ovaj broj porastao za 2% u odnosu na 2017. godinu kada ih je bilo 2437. Druga kategorija nezaposlenih u 2019. godini po dužini čekanja na zaposlenje su osobe koje se tek uključuju na tržište rada, tj. oni koji se vode na evidenciji do 6 mjeseci i može se vidjeti da ovaj broj u posljednje tri godine se lagano povećava, tj. više ljudi se uvodi u evidenciju. U 2019. godini broj ovih ljudi bio je za 11% veći nego u 2017. godini.

Treća najbrojnija skupina nezaposlenih osoba su oni koji se na evidenciji vode od 3 do 5 godina i njih je u 2019. godini bilo 1418. Međutim, broj ovih osoba je u padu te je u 2019. godini manji za 21% u odnosu na 2017. godinu.

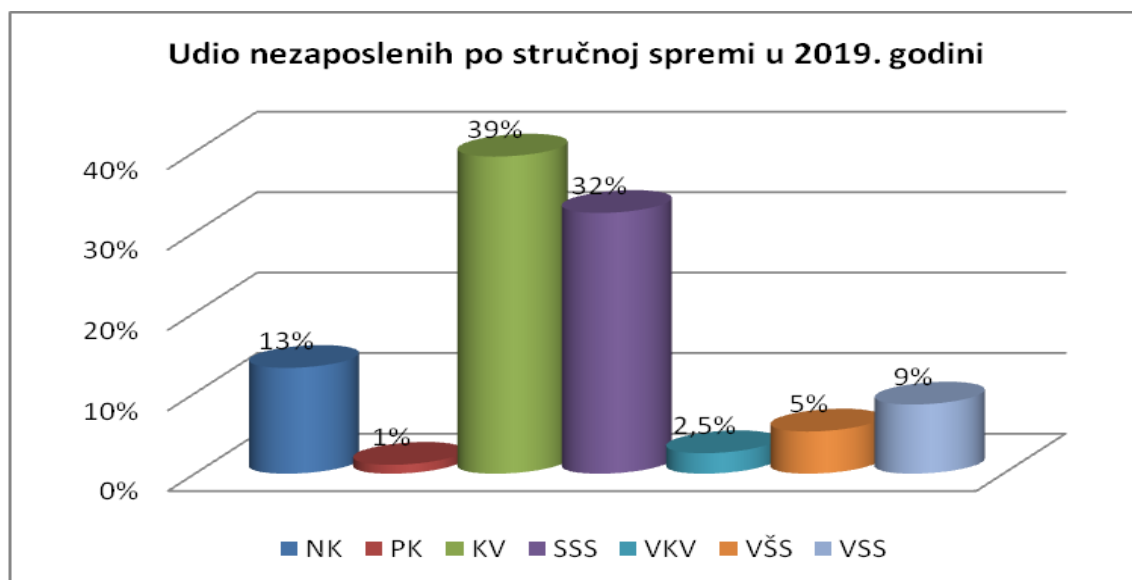
Slika- Broj nezaposlenih po dužini čekanja na zaposlenje (Izvor: Služba za zapošljavanje ŽZH)

Po starosnoj strukturi najveći broj nezaposlenih osoba koji se vodi na evidenciji nezaposlenih nalazi se u skupini od 25 do 29 godina i ovaj broj je u opadanju, tj. manji je za 11% u odnosu na 2017. godinu. Smanjuje se također broj osoba koji se vode na evidenciji, a nalaze se u dobi između 50 i 54, 20 i 24, te 30 i 34 godine starosti. U drugu skupinu po brojnosti spadaju osobe u dobi između 55 i 59 godina starosti i ovaj broj je u 2019. godini veći za 15% u odnosu na 2017. godinu. Također, u porastu je broj osoba koji se vode na evidenciji nezaposlenih a nalaze se u dobi između 60 i 64 godine starosti.

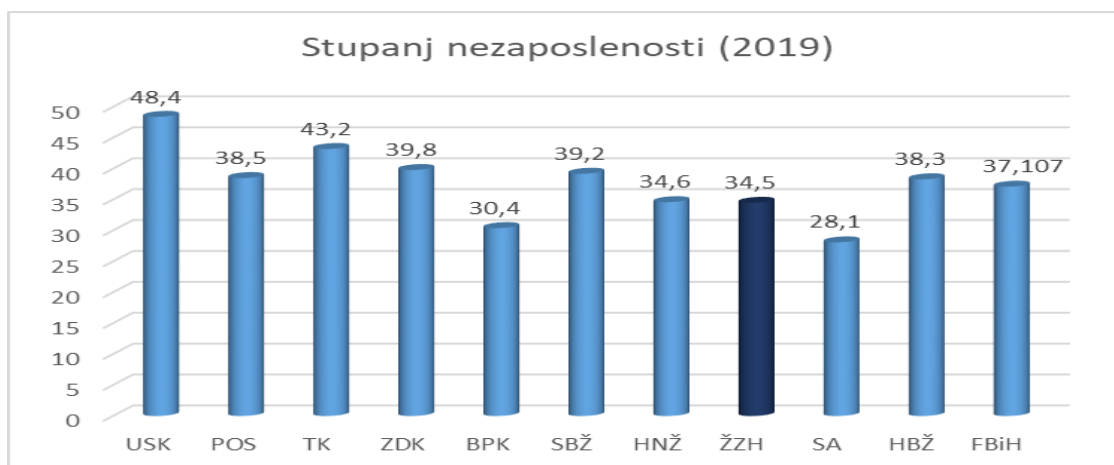
Slika- Nezaposleni po godinama starosti (Izvor: Služba za zapošljavanje ŽZH)

U ukupnom broju nezaposlenih osoba najveći je udio nezaposlenih sa KV kvalifikacijom (39%) te potom SSS (32%), te su na trećem mjestu NK (13%). Udio nezaposlenih osoba sa VSS je 9%.

Slika- Udio nezaposlenih po stručnoj spremi u 2019. godini (Izvor:Služba za zapošljavanje ŽZH)

Promatrajući stopu nezaposlenosti po županijama i FBiH, ŽZH se u 2019. godini nalazi na osmom mjestu, a nižu stopu zaposlenosti imaju samo Bosansko-podrinjska i Sarajevska županija.

Slika-Stupanja nezaposlenosti po županijama (Izvor:FZS)

Prosječna plaća i umirovljenici

U ukupnoj kvaliteti života ključnu ulogu ima visina osobnog dohotka, odnosno visina plaće. Prosječna neto plaća za 2019. godinu u ŽZH iznosila je 861,00 KM, što je povećanje 8,16% u odnosu na prethodnu 2018. godinu. Prosječna plaća u ŽZH je niža od prosječne plaće u FBiH za 7,2% koja je u 2019. godini iznosila 928,00KM.

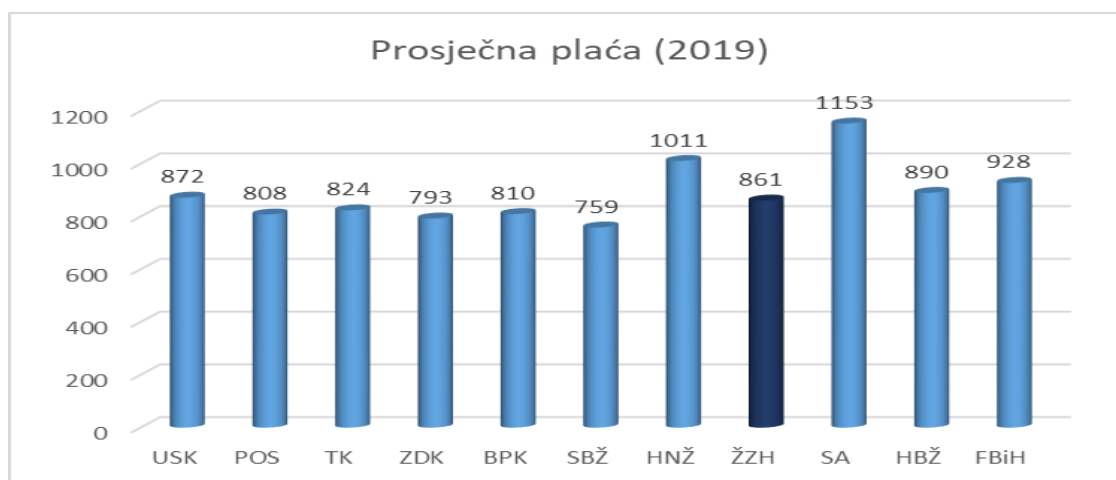
PROSJEČNA NETO PLAĆA U KM			
	2017. godina	2018. godina	2019. godina
Općina Grude	925,00 KM	937,00 KM	1022,00KM
Grad Ljubuški	836,00 KM	844,00 KM	925,00KM
Općina Posušje	671,00 KM	705,00 KM	759,00KM
Grad Široki Brijeg	754,00 KM	749,00 KM	799,00KM

ŽZH	789,00 KM	796,00 KM	861,00KM
FBiH	860,00 KM	889,00 KM	928,00KM

Tabela - Visina prosječne neto plaće (Izvor: FZS)

Iznos prosječne neto plaće kroz sve tri godine najveći je u općini Grude, a ona je u 2019. godini iznosila 1.022 KM, što je porast za 9,07% u odnosu na 2018. godinu. Ljubuški je na drugom mjestu kroz sve tri godine po visini prosječne neto plaće, a ona je u 2019. godini iznosila 925,00 KM i povećala se za 9,5% u odnosu na 2018. godinu. Široki Brijeg je na trećem mjestu, s prosječnom plaćom u 2019. godini od 799,00 KM, a povećanje u odnosu na prethodnu godinu je 6,68%. U Posušju je prosječna plaća u 2019. godini iznosila 759,00KM, što znači povećanje od 7,66% u odnosu na prethodnu 2018. godinu.

U usporedbi prosječne plaće u ŽZH s prosječnim plaćama u ostalim županijama u Federaciji BiH, ŽZH se nalazi na petom mjestu. Veću prosječnu plaću imaju Sarajevska županija, Hercegovačko-neretvanska županija, Hercegbosanska županija i Unsko-sanska županija. Kada usporedimo prosječnu plaću FBiH koja u 2019. godini iznosi 928 KM, i prosječnu plaću ŽZH, prosječna plaća u ŽZH je manja za 7,22 %.

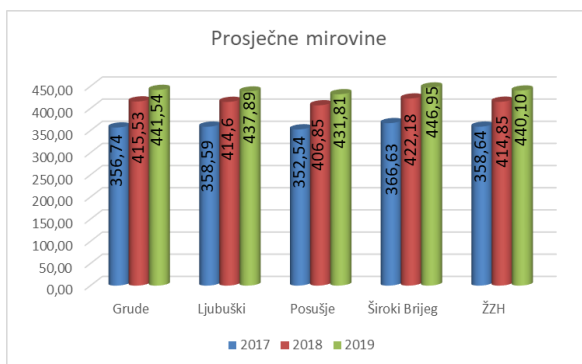
Slika -Prosječna plaća po županijama (Izvor:FZS)

Broj umirovlje do nika je u promatrane tri godine također u porastu. U zadnje dvije godine broj umirovljenika je porastao za 120 što je u postotku 1,05%.

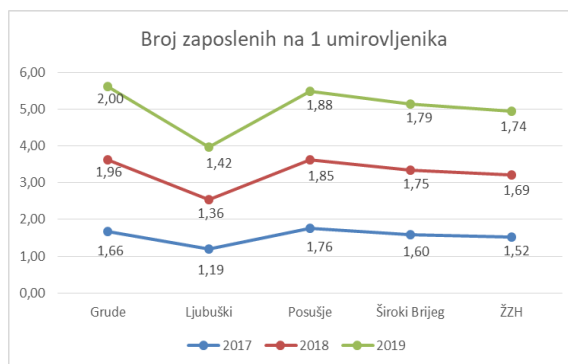
BROJ UMIROVLJENIKA			
	2017. godina	2018. godina	2019. godina
ŽZH	11.333	11.415	11.535
FBiH	346.538	348.434	352.438

Tabela-Broj umirovljenika (Izvor: FZS)

Prosječna mirovina za ŽZH u 2019. godini iznosila je 440,10 KM, što je povećanje od 6,08% u odnosu na 2018. godinu. Najviši iznos isplaćene mirovine kroz sve tri promatrane godine bio je u Širokom Brijegu, a u 2019. godini je iznosila 446,95KM. Slijedi općina Grude s prosječnom mirovinom u 2019. godini od 441,54KM. Ljubuški je na trećem mjestu, a prosječna mirovina u 2019. iznosi 437,89KM. Najmanji iznos prosječne mirovine bilježi Posušje, i to u iznosu od 431,81KM u zadnjoj promatranoj godini.

Slika - Visina prosječne mirovine (Izvor:FZS)

Slika - Broj zaposlenih na 1 umirovljenika (izvor:FZS)

Što se tiče odnosa broja zaposlenih na jednog umirovljenika, najviši je u općini Grude, potom u općini Posušje. Najmanji broj zaposlenih na jednog umirovljenika ima Ljubuški. Prosječan broj zaposlenih na jednog umirovljenika u 2019. godini u ŽZH je 1,74, a u usporedbi s brojem zaposlenih na jednog umirovljenika u FBiH, ŽZH je iznad prosjeka. Naime, u FBiH broj zaposlenih na jednog umirovljenika u 2019. godini iznosi je 1,3.

Institucionalni kapaciteti

Tržište rada je u nadležnosti Ministarstva zdravstva, rada i socijalne skrbi Županije Zapadnohercegovačke u čijem djelokrugu su poslovi uređenja radnih odnosa i zapošljavanja, ostvarivanje prava iz radnih odnosa, zaštita na radu i mirovinsko-invalidsko osiguranje.

Za operative poslove iz domena tržišta rada zadužena je Služba za zapošljavanje Županije Zapadnohercegovačke koja je ustrojena Uredbom Vlade Županije Zapadnohercegovačke kao javna ustanova u vlasništvu Županije Zapadnohercegovačke. Služba za zapošljavanje ima četiri Odjela i četiri podružnice, tj. po jedna podružnica u Gradovima Široki Brijeg i Ljubuški te općinama Grude i Posušje. U Službi je ukupno zaposlen 1 savjetnik i to u Središnjem uredu, dok je stanje zaposlenih djelatnika u podružnicama sljedeće: Podružnica Grude ima 3 djelatnika - sistematizirano je 4 radna mjesta, podružnica Ljubuški ima 4 djelatnika - sistematizirano je 5 radnih mjesta, podružnica Široki Brijeg ima 5 djelatnika - sistematizirano je 5 radnih mjesta i podružnica Posušje ima 3 djelatnika - sistematizirano je 4 radna mjesta.

Uloga Službe za zapošljavanje ŽZH u provedbi lokalne politike tržišta rada u ŽZH ogleda se u sljedećem:

- **provedba politika tržišta rada** - Podružnice sve svoje aktivnosti obavljaju skladno federalnim propisima i aktima Službe, a to su Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba („Službene novine FBiH“ broj: 41/01; 22/05 i 09/08), Pravilnik o evidencijama u oblasti zapošljavanja („Službene novine FBiH“ broj: 24/06) i Pravilnik o radu Službe za zapošljavanje Županije Zapadnohercegovačke. Zadaća podružnica je posredovanje pri zapošljavanju, stručno savjetovanje, profesionalno usmjeravanje te prikupljanje podataka o nezaposlenosti i korisnicima zdravstvene naknade i zahtjeva za novčanu naknadu.
- **korištenje aktivnih politika tržišta rada u suzbijanju strukturne nezaposlenosti** - Služba za zapošljavanje još uvijek nema konkretnih mjera koji se mogu podvesti pod aktivnu politiku tržišta rada. Na razini Županije još uvijek nije izrađen akcijski plan zapošljavanja. Jedino općina Posušje ima Lokalni akcijski plan zapošljavanja.

- *borba protiv rada na crno* - Sukladno Pravilniku o evidencijama u oblasti zapošljavanja Služba sudjeluje u borbi protiv rada na crno npr. praćenjem redovitog javljanja odnosno nejavljanja, što ukazuje na činjenicu da osoba aktivno traži zaposlenje ili je indikativno da radi na crno.
- *upravljanju projektima i/ili praćenju projekata* - Služba za zapošljavanje do sada nije samostalno sudjelovala u provedbi projekata već je bila korisnik u okviru projekata koje su provodile druge organizacije. U ovom kontekstu Služba još uvijek nema dovoljno kapaciteta.

Zaključak

Iako su u tržištu rada prisutni pozitivni trendovi u smislu rasta broja zaposlenih i pada broja nezaposlenih, važan podatak je taj da je opet veliki udio u strukturi nezaposlenih obuhvaća kategoriju mladih ljudi od 25 do 29 godina. Također, rast prosječne plaće je prisutan, ali je nesrazmjern s rastom gospodarstva. U sljedećem planskom razdoblju ključno je prije svega raditi na povećanju zapošljavanja, osobito mladih i žena kroz aktivne mjere zapošljavanja, programe edukacija za jačanje vještina (digitalnih, poduzetničkih, PCM). U ovom kontekstu također je važno uspostaviti aktivnu suradnju između javnog i privatnog sektora, te akademske zajednice kako bi obrazovni sustav mogao pratiti zahtjeve tržišta.

U kontekstu reguliranja tržišta rada i stvaranja jasnije slike po pitanju strukture nezaposlenih osoba te samim tim i planiranja aktivnih mjera zapošljavanja važno je regulirati evidencije nezaposlenih osoba na način da se izvrši kategorizacija nezaposlenih na one koji aktivno traže zaposlenje te sukladno tome i sačiniti bazu podataka zanimanja u evidencijama za zapošljavanje.

3.1.5. Obrazovanje

Na području ŽZH djeluje 14 osnovnih škola, 7 srednjih škola od čega su 3 gimnazije, 3 strukovne škole i 1 srednja škola, te 4 privatne srednjoškolske ustanove. Broj odjela u osnovnim školama u 2019. godini je bio 484, što je povećanje za 13 odjela u odnosu na 2017. godinu. Broj odjela u javnim srednjim školama u 2019. godini je iznosio 161, što je smanjenje za 8 odjela u odnosu na 2017. godinu.

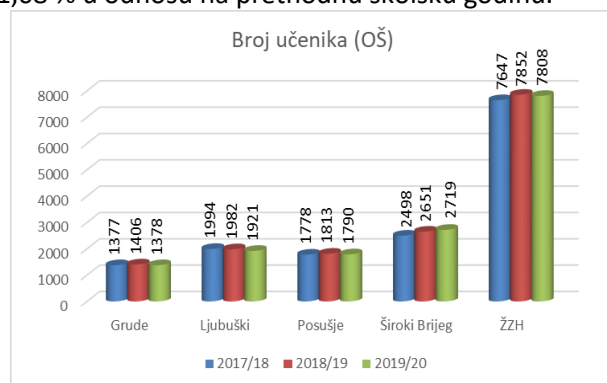
Broj škola u ŽZH	2017	2018	2019
Osnovne škole	14	14	14
Broj odjela osnovnih škola	471	478	484
Javne srednje škole	7	7	7
Broj odjela javnih srednjih škola	169	162	161
Privatne srednje škole	4	4	4

Tabela: Broj škola i odjeljenja (Izvor: Ministarstvo znanosti, obrazovanja, kulture i športa)

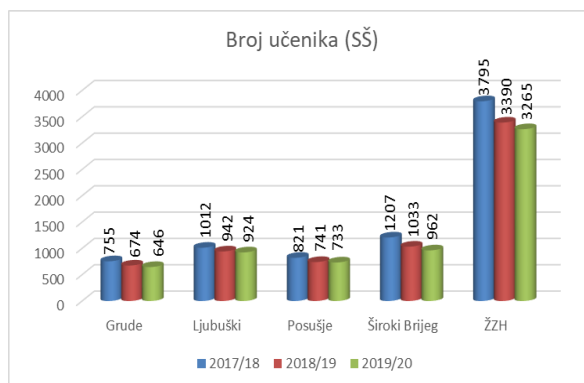
Promatrajući pokazatelje osnovnoškolskog obrazovanja možemo vidjeti kako je broj učenika u osnovnim školama u ŽZH u 2019/20 manji u odnosu na 2018/19 za 0,6% dok je u blagom porastu samo u Širokom Brijegu i to za 2,6%. U Grudama je broj učenika u 2019./2020. godini manji za 2% u odnosu na prethodnu godinu. U Ljubuškom je broj učenika manji za 3,1%, a u Posušju za 1,3% u odnosu na prethodnu 2018/2019 godinu.

Kao i kod osnovnoškolskog obrazovanja, u srednjim školama u ŽZH kroz promatrano razdoblje vidljivo je smanjenje broja učenika u svim općinama i gradovima. U ŽZH je u 2019./2020. školskoj godini upisano 125 učenika manje, odnosno 3,7% u odnosu na prethodnu školsku godinu. Široki Brijeg bilježi najveći pad broja upisanih učenika u srednju školu i to za 6,87%, a slijedi općina Grude sa 4,15% manje upisanih

učenika u odnosu na prethodnu godinu. Ljubuški i Posušje bilježe pad broja učenika od 1,91%, odnosno 1,08 % u odnosu na prethodnu školsku godinu.

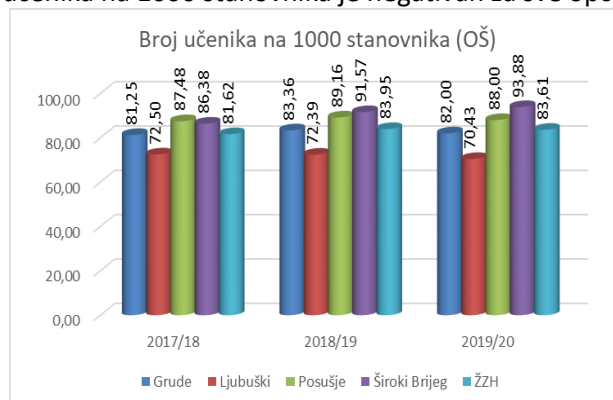

Slika- Broj upisani učenika u osnovnu školu (Izvor:FZS)

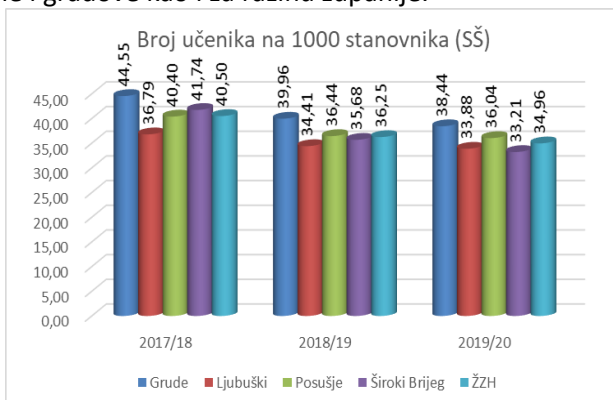

Slika- Broj upisanih učenika u srednju školu (Izvor:FZS)

Kada promatramo broj učenika osnovnih škola na 1000 stanovnika, samo Široki Brijeg bilježi pozitivan trend, dok ostale općine i grad bilježe negativan trend. U srednjoškolskom obrazovanju, trend broja učenika na 1000 stanovnika je negativan za sve općine i gradove kao i za razinu županije.

Slika- Broj učenika na 1000 stanovnika-OŠ (Izvor:FZS)

Slika- Broj učenika na 1000 stanovnika – SŠ (Izvor:FZS)

Iz pregleda podataka vidljivo je kako je broj učenika i osnovnog i srednjeg obrazovanja na 1000 stanovnika u ŽZH veći nego na razini FBiH, koji u 2019./2020. iznosi 82 za osnovno, odnosno 33 za srednjoškolsko obrazovanje.

U segmentu predškolskog obrazovanja, u ŽZH su osnovane 4 javne predškolske ustanove, po jedna u općinama Grude i Posušje te gradovima Ljubuški i Široki Brijeg. U 2017. i 2018. godini zabilježeno je 12 privatnih predškolskih ustanova, dok se u 2019. godini broj privatnih predškolskih ustanova povećao za dvije. Broj djece u predškolskim ustanovama je bio u padu u 2018. godini, a u 2019. bilježi pozitivan trend, odnosno 14 djece više nego prethodne godine.

Predškolski odgoj	2017	2018	2019
Javne ustanove	4	4	4
Privatne ustanove	12	12	15
Boj djece	714	700	714

Tabela- Broj djece u predškolskim ustanovama (Izvor:Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa)

U ŽZH djeluju i dvije osnovne glazbene škole u Grudama i Posušju, te dvije glazbene škole koje izvode programe osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja u Ljubuškom i Širokom Brijegu. Broj učenika osnovnog glazbenog obrazovanja je u 2019. godini veći za 3% u odnosu na prvu promatranu godinu, a manji za 2,2% u odnosu na prethodnu 2018. godinu. Srednje glazbene škole u 2019. Godini broje 24 učenika više nego prethodne 2018. godine.

<i>Glazbene škole</i>	2017	2018	2019
Osnovna glazbena škola	506	533	521
Srednja glazbena škola	Nema podataka	23	47

Tabela- Broj učenika u glazbenim školama (Izvor: Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa)

Na području županije djeluje i Akademija likovnih umjetnosti koja je u sklopu Sveučilišta u Mostaru. Likovna akademija ima 6 studijskih programa: integrirani studij slikarstva, kiparstva i grafike. U školskoj godini 2019./2020. je Ukupno upisano 119 studenata, što je 15,5% više nego prethodne godine kada je bilo upisano 103 studenta.

U obrazovnom sektoru kroz godine je evidentan nedostatak tehničke i infrastrukturne opremljenosti škola. Školski sustav nije prilagođen izvođenju praktične nastave. Izražen je nedostatak laboratorija i kabineta, te je isto tako izražena i niska razina digitalne zrelosti obrazovnog sustava.

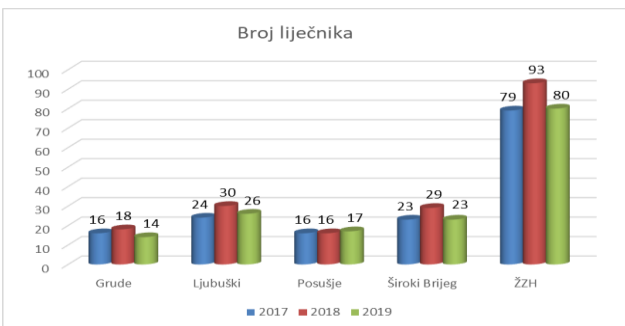
Zaključak

Kao što je već spomenuto, obrazovni sustav nije prilagođen tržištu rada, i potrebno je uložiti veće napore u kreiranju upisnih politika kako bi se izbjegla proizvodnja nepotrebnih sufitarnih zanimanja na tržištu rada. U srednjem strukovnom obrazovanju nužno je unaprijediti kvalitetu obrazovnog sustava kroz uvođenje praktične nastave u školama i u tvrtkama koje za to pokazuju interes. Ključnu ulogu pored učenika igraju i roditelji s kojima je potrebno ostvariti bolju komunikaciju i dijalog u cilju podizanja svijesti roditelja o mogućnostima i perspektivama zanimanja koja su zastupljena i tražena na tržištu rada.

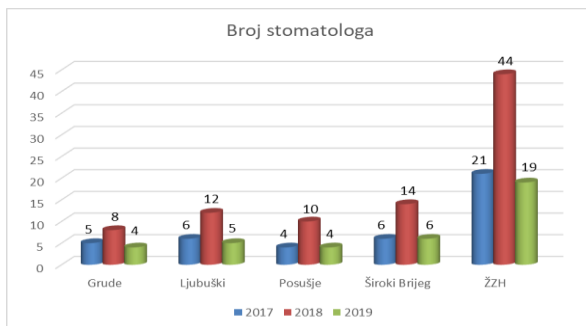
3.1.6. Zdravstvo i socijala

Na području ŽZH zdravstvena zaštita se provodi u četiri doma zdravlja i to :Dom zdravlja Grude sa ambulatama obiteljske medicine u Drinovcima, Sovićima i Tihaljini; Dom zdravlja Posušje sa ambulantama obiteljske medicine u Viru i Rakitnu; Dom zdravlja Široki Brijeg sa ambulantama obiteljske medicine u Uzarićima i Kočerinu; Dom zdravlja Ljubuški sa ambulantama obiteljske medicine u Studencima i Vitini.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, broj liječnika u 2018. godini je bio u porastu u odnosu na 2017. godinu, dok se u 2019. godini bilježi pad u odnosu na 2018. godinu u svim općinama i gradovima. U sve tri promatrane godine najviše liječnika je bilo u Ljubuškom, a najmanje u Grudama. Broj stomatologa je u velikom padu u 2019. godini. Najveći pad broja stomatologa bilježi Široki Brijeg, a najmanji Grude.

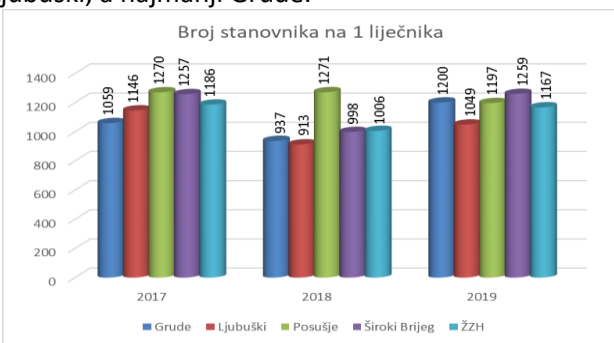

Slika-Broj liječnika (Izvor:FZS)

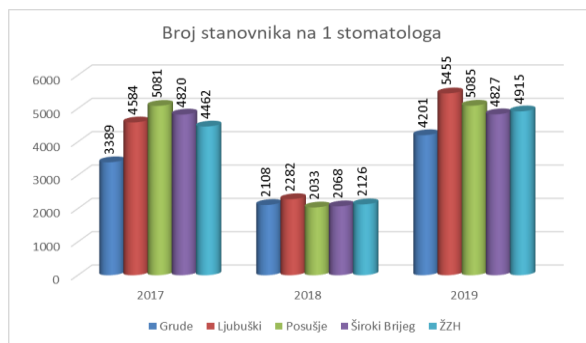

Slika-Broj stomatologa (Izvor:FZS)

Najveći broj stanovnika na jednog liječnika je kroz prve dvije promatrane godine bio u Posušju, a u 2019. godini najviše stanovnika na jednog liječnika ima Široki Brijeg. Najmanji broj stanovnika na jednog liječnika u 2019. godini bilježi Ljubuški. Najveći broj stanovnika na 1 stomatologa u 2019. godini ima Ljubuški, a najmanji Grude.

Slika- Broj stanovnika na 1 liječnika

Slika-Broj stanovnika na 1 stomatologa

U sljedećoj tabeli prikazana je struktura i broj korisnika zdravstvenog osiguranja. Vidljivo je da je najveći broj osiguranika u dobi od 20-64 godine, najmanje osiguranika je u dobi do 6 godina. Prema podacima zavoda za zdravstveno osiguranje za 2019. godinu, u ŽZH je zdravstveno osigurano 87,20% stanovništva što je za 1,03% više osiguranika u odnosu na početnu promatranu 2017. godinu.

Struktura osiguranika	2017	2018	2019
M	39.160	39.398	39.728
Ž	41.574	41.833	41.698
0-6	4.720	4.690	4.690
7-9	12.847	12.599	12.599
20-64	47.501	47.836	47.732
65+	15.674	16.183	16.055

Tabela-Broj i struktura osiguranika ŽZH (Izvor: Zavod za zdravstveno osiguranje ŽZH)

Broj korisnika stalne novčane pomoći je u padu kroz promatrano razdoblje. Od 2017. do 2019. godine broj korisnika stalne novčane pomoći se smanjio za 58 korisnika, a sredstva koja se izdvajaju za tu kategoriju su se smanjila za 54.240,00 KM u odnosu na prethodnu promatranu godinu. Broj korisnika jednokratne novčane pomoći je u porastu i u 2019. broji 7 korisnika više nego prve promatrane godine. Iznos koji se izdvaja za ovu kategoriju je veći za 7.500,00KM nego prve promatrane godine.

SOCIJALNA POMOĆ						
Kategorija	2017		2018		2019	
	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos
Stalna novčana pomoć	571	581.127,00	542	697.370,00	513	643.130,00
Jednokratna novčana pomoć	166	28.950,00	151	25.450,00	173	36.450,00
Napomena: ova prava financiraju se iz županijskog proračuna						

Tabela-Socijalna izdvajanja (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Za kategoriju "Novčana naknada za pomoć i njegu od druge osobe" izdvajana su sredstva sve tri godine promatranog razdoblja. I broj korisnika i iznos sredstava koji se izdvajaju su u porastu u odnosu na 2017. godinu. Također za kategoriju "Osobna invalidnina" kroz sve tri promatrane godine povećava se broj korisnika i iznos sredstava koji se isplaćuju. U kategorijama "Prava za civilne žrtve rata" i "Osposobljavanje za život i rad" u zadnje dvije promatrane godine dolazi do smanjenja broja korisnika i iznosa sredstava koji se izdvajaju, a u kategorijama "Smještaj u drugu obitelj ili u ustanovu socijalne zaštite" i "Novčana pomoć za pogrebne usluge za korisnike socijale" došlo je do povećanja broja korisnika i iznosa sredstava koji se izdvajaju.

POSEBNA PRAVA IZ OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE						
KATEGORIJE	2017		2018		2019	
	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos
Novčana naknada za pomoć i njegu od druge osobe	1.667	3.665.545,00	1.703	3.759.280,00	1.745	3.855.732,00
Osobna invalidnina (NI)	1.941	2.106.164,00	1.974	2.160.370,00	2.016	2.220.573,00
Napomena: ova dva prava iznad financiraju se iz federalnog proračuna.						
Prava za civilne žrtve rata	65	249.114,08	65	244.258,00	62	228.364,38
Napomena: prava CŽR financiraju se 30 % iz županijskog, a 70 % iz federalnog proračuna						
Osposobljavanje za život i rad	88	120.360,00	93	143.280,00	67	104.760,00
Smještaj u drugu obitelj ili u ustanovu socijalne zaštite	140	1.175.757,55	159	1.262.509,23	162	1.325.859,43
Novčana pomoć za pogrebne usluge za korisnike socijale	28	4.200,00	18	2.700,00	28	4.200,00
Napomena: ova tri prava iznad financiraju se iz županijskog proračuna						

Tabela - Socijalna izdvajanja (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Kod porodičnih naknada, u svim kategorijama dolazi do pada broja korisnika, no iznosi koji se izdvajaju za te kategorije su u porastu, osim za kategoriju "Jednokratna pomoć za opremu novorođenčeta".

PORODILJNE NAKNADE						
Kategorije	2017		2018		2019	
	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos
Naknada umjesto plaće zaposlenoj majci	177	785.168,63	191	851.568,28	178	1.012.303,02
Pomoć majci koja nije u radnom odnosu	404	290.500,00	433	532.500,00	383	610.400,00
Jednokratna pomoć za opremu novorođenčeta	709	293.900,00	756	315.000,00	727	295.500,00
Napomena1: ova prava financiraju se iz županijskog proračuna Napomena2: u javnom sektoru porodičnu naknadu zaposlenim roditeljima isplaćuju poslodavci iz svojih sredstava tako da nemamo uvida u broj korisnika i iznose isplata. Napomena3: Ljubuški, Široki Brijeg i Grude također isplaćuju jednokratnu pomoć za opremu novorođenčeta u iznosu od 500,00 KM. Nemamo podataka o iznosu isplata.						

Tabela- Socijalna izdvajanja (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Broj korisnika kategorije "Školarine i stipendije učenicima i studentima" kao i iznos koji se izdvaja za tu kategoriju je u porastu u 2019. godini u odnosu prethodnu 2018. godinu, i to 17 korisnika više, a 17.000,00KM više sredstava.

SUBVENCije, ŠKOLARINE I STIPENDIJE						
Kategorije	2017		2018		2019	
	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos
Subvencije smještaja u ustanove predškolskog odgoja	424	440.998,98	488	500.080,12	Ne posjedujemo podatak	413.593,11*
Školarine i stipendije učenicima i studentima	150	150.000,00	152	152.000,00	169	169.000,00
*Grad Široki Brijeg nije dostavio podatke o subvencijama u vrtiće Napomena: sredstva za ove namjene izdvajaju se u općinskim proračunima						

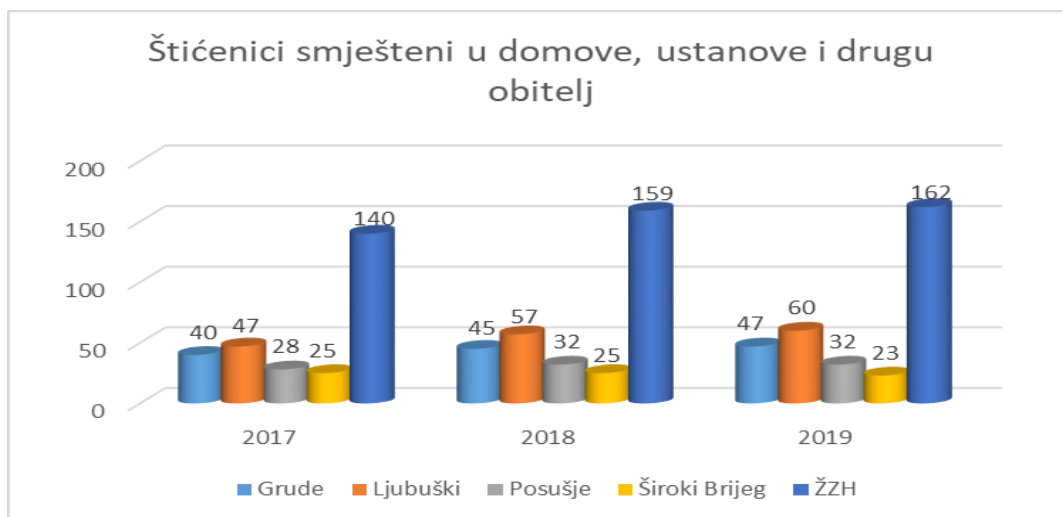
Tabela- Socijalna izdvajanja (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Prema podacima Ministarstva zdravstva, rada i socijalne skrbi broj štićenika smještenih u domove, ustanove i drugu obitelj u 2019. godini je iznosio 162, 15,71% više nego u 2017. godini. Najviše osoba smještenih u domove, ustanove ili drugu obitelj je iz Ljubuškog 37%, a najmanje iz Širokog Brijega 14,20%. U tu kategoriju spadaju djeca i odrasli sa tjelesnim ili psihičkim smetnjama u razvoju, djeca koja su u nevolji zbog poremećenih odnosa u obitelji, te starije osobe o kojima nema tko skrbiti.

Djeca su smještena u domove i ustanove za školovanje i rehabilitaciju na području F BiH i RH, odrasli u specijalizirane ustanove, stare i nemoćne osobe u Domove za skrb starih i nemoćnih.

Ustanove i domovi u koje su smješteni štićenici iz ŽZH su: Zavod za zaštitu djece i omladine Pazarić, Zavod za zbrinjavanje MIO Bakovići, Starački dom Tomislavgrad, Centar za stara i iznemogla lica Mostar, Rehabilitacijski centar za osobe "Sveta obitelj" Mostar, Centra za terapiju "Mir" Kaštel Novi, Ustanova "Majčino selo" Međugorje, Zavod za smještaj Vrlika, Zavod za zbrinjavanje MIL Drin Fojnica, Zavod za zaštitu ženske djece Višegrad, Centar za radnu terapiju Stančić, Dom za stare "sv.Josip Radnik" Ljubuški, Provincija ZBDM "BJELAVE" Sarajevo, Dom za stare i nemoćne osobe "Miran san" Mostar, Centar za

rehabilitaciju Varaždin, Grubišić Šipovača Ljubuški, Ustanova iz djelokruga socijalne zaštite Ljubuški, Dom za socijalno i zdravstveno zbrinjavanje osoba s invaliditetom Stolac, Zavod za odgoj m.djece i omladine Sarajevo. U udomiteljsku obitelj 2019. godine je smješteno 14 štićenika, 2 štićenika manje nego prethodne 2018. godine.

Slika-Broj štićenika smještenih u domove, ustanove ili drugu obitelj (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Zaključak

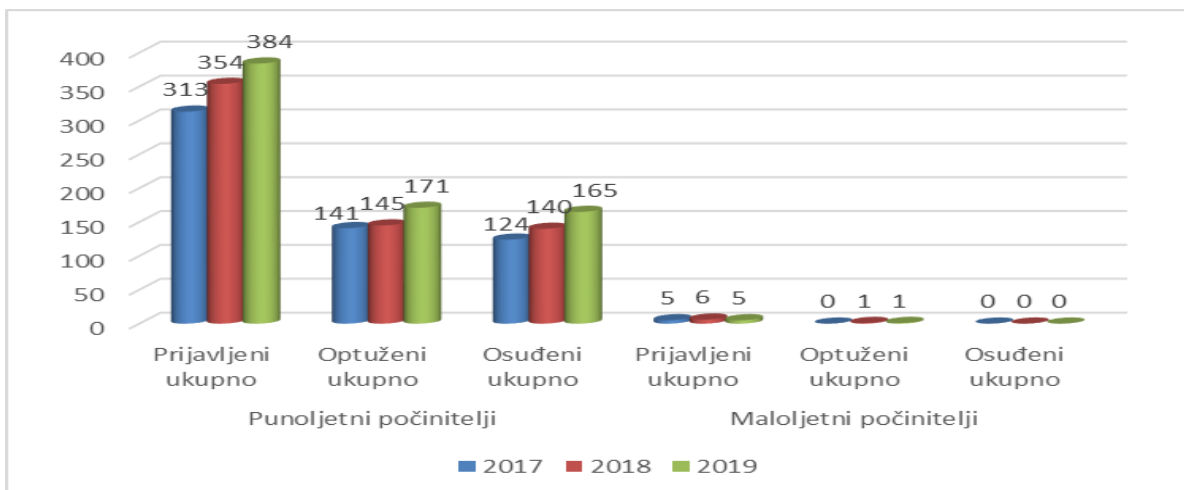
U segmentu zdravstva, iako je došlo do smanjenja broja liječnika i stomatologa, zdravstvena zaštita u županiji je dobro organizirana i provodi se u četiri dobro opremljena doma zdravlja.

U segmentu socijale, nije dovoljno razvijen sustav pružanja socijalnih usluga. Potrebno je naći načine kako osobe s invaliditetom uključiti u društvene sfere i tržište rada.

3.1.7. Sigurnost

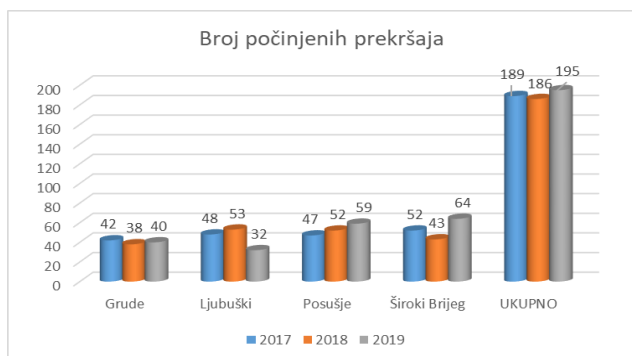
U segmentu sigurnosti, u promatranom razdoblju, bilježi se trend povećanja broja prijavljenih, optuženih i osuđenih punoljetnih počinitelja. Broj prijava punoljetnih počinitelja se povećao za 8,4%, broj optužbi se povećao za 18%, a broj osuđenih se povećao za 17,8% u odnosu na prethodnu godinu.

Broj prijava maloljetnih počinitelja se smanjio. U prethodnoj godini je bilo 6 prijavljenih, a u 2019. godini je jedan maloljetni počinitelj manje.

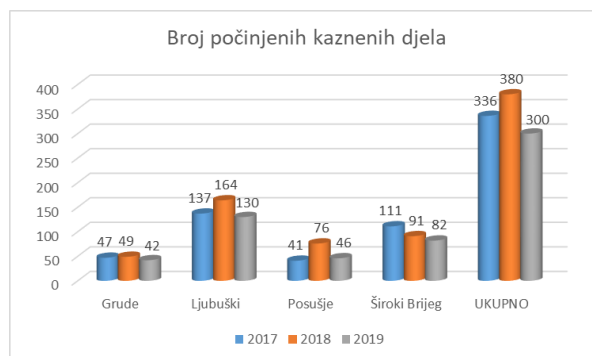

Slika- Broj prijavljenih, optuženih i osuđenih počinitelja (Izvor: FZS)

Od ukupnog broja prijavljenih, optuženih i osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela u 2019. godini bilo je 6,5% žena u skupini prijavljenih, 2,9% u skupini optuženih i 3% u skupini osuđenih za počinjenje kaznenog djela. Udio žena u skupini optuženih i u skupini osuđenih se drastično smanjio u odnosu na 2017. godinu. Naime, udio optuženih žena za počinjenje kaznenog djela u 2017. bio je 10,6% dok je u 2019. 2,9%, a u skupini osuđenih je u 2017. godini bilo 12,1% žena dok je u 2019. godini iznosio samo 3%.

Slika-Broj počinjenih prekršaja (Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova)

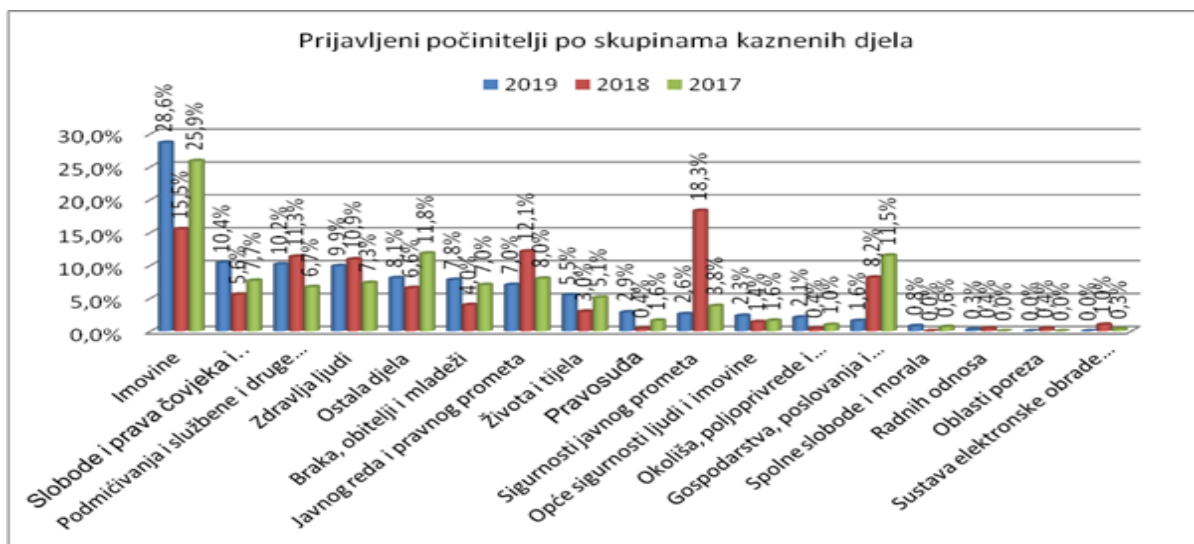
Slika-Broj počinjenih kaznenih djela (Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova)

Broj počinjenih prekršaja je u 2018. godini pao za 1,5% u odnosu na 2017. godinu, a 2019. je porastao za 4,84% u odnosu na prethodnu 2018. godinu. Broj prekršaja u 2019. godini je u porastu u Širokom Brijegu, Posušju i Grudama, dok je u Ljubuškom u padu. Najviše počinjenih prekršaja bilježi Široki Brijeg 64, zatim Posušje 59, slijede Grude sa 40 prekršaja i Ljubuški sa 32 prekršaja u 2019. godini.

Broj kaznenih djela se u 2019. godini smanjio za 10,71% u odnosu na 2017. godinu, a 21,05% je manje kaznenih djela nego prethodne 2018. godine. Najviše kaznenih djela u 2019. godini je počinjeno u Ljubuškom 130, zatim u Širokom Brijegu 82, slijedi Posušje sa 46 kaznenih djela i Grude sa 42 kaznena djela.

Po skupinama kaznenih djela u 2019. godini najzastupljenija su kaznena djela, odnosno najviše je prijavljenih počinitelja kaznenih djela, u skupini kaznenih djela vezanih za imovinu 28,6%, slobode i prava čovjeka i građanina 10,4%, podmićivanja službene i druge odgovorne osobe 10,2%, zdravlja ljudi 9,9% i ostala kaznena djela 8,8%. U odnosu na 2018. i 2017. godinu najviše došlo do povećanja broja prijavljenih počinitelja u skupini imovinskih i kaznenih djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina. A

najveći pad udjela broja prijavljenih počinitelja kaznenih djela je zabilježen u skupini gospodarstva i sigurnosti javnog prometa. Na primjer u segmentu sigurnosti javnog prometa udio prijavljenih kaznenih djela je manji za 15,7%.

Slika- Prijavljeni počinitelji po skupinama kaznenih djela (Izvor: FZS)

Broj prometnih nezgoda je bio u porastu 2018. godine u odnosu na 2017. godinu, a u 2019. godini broj nesreća se smanjio za 2% u odnosu na 2018. godinu. Također, smanjen je broj poginulih u prometnim nezgodama te broj teže povrijeđenih.

	BROJ PROMETNIH NEZGODA								
	Ukupno			S nastradalim osobama			S materijalnom štetom		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Grude	99	148	128	31	49	53	68	99	75
Ljubuški	199	199	210	106	95	103	93	104	107
Posušje	130	170	180	50	48	54	80	122	126
Široki Brijeg	237	253	233	86	109	88	151	144	145
UKUPNO	665	770	751	273	301	298	392	469	453

Tabela - Broj prometnih nezgoda (Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova)

	POSLEDICE PROMETNIH NEZGODA								
	Poginulih			Teže povrijeđenih			Lakše povrijeđenih		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Grude	1		2	7	8	10	40	62	61
Ljubuški	4	5	2	4	8	7	158	152	167
Posušje			1	4	2	3	64	60	79
Široki Brijeg	2	2		7	8	5	132	160	134
UKUPNO	7	7	5	22	26	25	394	434	441

Tabela-Posljedice prometnih nezgoda (Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova)

Brojne su vrste kriza i kriznih situacija, koje su upravili nepredvidive i neočekivane. U segmentu sigurnosti na području županije aktivno djeluje i Uprava civilne zaštite kao operativno-stručno tijelo koje neposredno rukovodi akcijama zaštite i spašavanja. Između ostalog organizira, priprema i prati funkcioniranje sustava zaštite i spašavanja na području Županije. U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti, Županijski stožer civilne zaštite funkcionira stalno u vremenskom period kada se proglašava nastanak prirodne ili druge nesreće, a po potrebi i u period kada ne postoji prirodna ili druga nesreća.

Zaključak

Iz prethodnih analiza može se zaključiti kako je ŽZH relativno sigurna županija. Iako se bilježe trendovi rasta u broju prekršaja, prijavljenih i osuđenih počinitelja, bilježi se pad u broju kaznenih djela te pad u broju prometnih nezgoda te smanjenje posljedica prometnih nezgoda.

3.1.8. Kultura, šport, nevladin sektor i mladi

Prema podacima iz Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i športa u ŽZH ima 38 kulturno umjetničkih društava, 6 klapa, 46 udruga koje se bave zaštitom i promoviranjem kulture, kulturno-povijesne baštine te okoliša. Broj kulturnih djelatnika, tj. onih koji se bave kulturnim djelatnostima u ŽZH (književnici, umjetnici i sl.) prema procjeni je 150. Također, ŽZH ima 4 gradske/općinske i 4 samostanske knjižnice, 2 kulturna doma, 4 muzeja, 1 manja zbirka te 2 privatne galerije i 1 amatersko kazalište.

U ŽZH postoji oko 600 arheoloških lokaliteta od prapovijesti do novog vijeka, ali još uvijek nema jedinstvenog središnjeg Registra kulturno-povijesne i prirodne baštine. Također, u ŽZH je registrirano i 18 nacionalnih spomenika i 1 spomenik po zaštitom UNESCO-a.

ŽZH ima razvijen i prepoznat šport. Županija se može pohvaliti iznimno uspješnim športskim klubovima i pojedincima koji postižu zapažene međunarodne uspjehe (karate, rukomet, košarka, nogomet). Također, napretku športa zamah daju i županijske športske igre koje se održavaju već 22 godine. Nadalje, županija podupire redovite aktivnosti klubova –udruga, te oprema športske objekte u školama.

Prema podacima iz Ministarstva pravosuđa i uprave ŽZH u 2019. godini je podneseno 37 zahtjeva za registraciju novih udruga, a 9 zahtjeva za brisanje udruga iz registra. U odnosu na 2017. godinu manje je 12 podnesenih zahtjeva za registraciju novih udruga, a 6 je više zahtjeva za brisanje udruga iz registra. Ukupan broj udruga koji se vode u registru Udruga u ŽZH ima trend rasta kada promatramo razdoblje od 2017. do 2019. godine. Naime, u 2019. godini broj udruga koji se vode u registru je bio 907, dok je u 2018. godini bio 870, a u 2017. godini je bio 843. Znači u 2019. godini u odnosu na 2017. godinu došlo do povećanja broja udruga za 7%. U ŽZH je registrirano 14 udruga mladih, te 4 lokalna vijeća i Vijeće mladih ŽZH.

Zaključak

U institucionalnom i strateškom smislu još uvijek nije izrađena strategija razvoja kulturne politike, niti je uspostavljen učinkovit sustav upravljanja kulturnom-povijesnom baštinom.

Na razini ŽZH ne postoji sustav potpore neprofitnim organizacijama, već se potpora neprofitnim organizacijama vrši kroz potpore pojedinih resora odnosno kroz programe poticaja za kulturu i šport te socijalna davanja.

3.1.9. Stanje okoliša

ŽZH je u 2019. godini krenula s izradom Plana upravljanja otpadom koji bi se trebao usvojiti u 2020. godini, te bi se stvorila podloga da se na sustavan način upravlja otpadom, a što za sada još uvijek nije uspostavljeno. Naime, ŽZH je u potpunosti oslonjena na regionalnu deponiju u Mostaru, koja je tijekom 2019. godine u nekoliko navrata bila blokirana što je otežalo prikupljanje i odvoz otpada iz ŽZH.

Za potrebe ovog pregleda prikupljeni su podaci od općina i gradova o količinama otpada i broju korisnika usluga odvoza. Podaci su dostupni samo za 2019. i 2018. godinu. Broj korisnika usluga odvoza otpada na razini ŽZH se u 2019. godini povećao za 24%, te se posljedično povećala i količina prikupljenog otpada. Sustav recikliranja još uvijek nije uspostavljen ali se vrši otkup sekundarnih sirovina čija se količina u 2019. smanjila u odnosu na 2018. godinu.

Što se tiče pokrivenosti prikupljanjem komunalnim otpadom ona u 2019. godini iznosi 90% i povećana je 1% u odnosu na 2018. godinu.

UPRAVLJANJE OTPADOM	2018	2019
Broj korisnika usluge odvoza	11110	14666
Pokrivenost stanovništva (%)	44%	58%
Količina prikupljenog otpada (u tonama)	19127	19878
Recikliranje (u tonama)	1843	1020
Pokrivenost u %	88,7%	90%

Tabela: Komunalna infrastruktura (Izvor: Općine i gradovi)

Glavni problemi upravljanja komunalnim otpadom na području ŽZH su²:

- nedovoljna pokrivenost uslugama odvoza komunalnog otpada, što direktno utječe na nekontrolirano odlaganje jednog dijela proizvedenog komunalnog otpada;
- dotrajalost i neadekvatnost opreme i voznog parka kojim se obavljaju usluge sakupljanja i odvoza otpada;
- nedostatak kapaciteta za sakupljanje komunalnog otpada, nerješeno pitanje odlaganja otpada u općinama;
- nepostojanje tehničkih osnova za izdvajanje većih količina reciklažnih sirovina iz otpada te njihovo plasiranje na tržište, kao i smanjenje finalnih količina za odlaganje;
- Nedovoljan kapacitet osoblja u institucijama koje se bave upravljanjem otpadom;
- Financijska održivost sustava zbrinjavanja otpada pri komunalnim poduzećima u većini slučajeva je nedovoljna;
- Problem utvrđivanja politike određivanja cijena usluga (cijene nisu tržišno definirane);
- Nedovoljna stopa naplate od korisnika usluga;
- Nesanitarni karakter postojećih općinskih odlagališta i nepostojanje preduvjeta za brzi;
- prelazak na sanitarno odlaganje, kako trenutno nalažu zakonske regulative;
- Postojanje velikog broja divljih odlagališta, čiji točan broj nije moguće precizno odrediti, te njihov utjecaj na okoliš i zdravlje ljudi;
- Problem lokacije postojećih odlagališta otpada koja su većinom smještena uz vodotoke;
- Nisu urađena tehnička rješenja za postojeća odlagališta otpada - općine nisu uradile Planove prilagođavanja u kojima je potrebno dati prijedlog sanacije postojećih općinskih odlagališta te, ukoliko je tehnički izvodljivo, dati rješenje prilagođavanja dijela odlagališta uvjetima sanitarnog odlaganja, do izgradnje regionalnog odlagališta;
- Postojeća odlagališta otpada su većinom pri kraju kapaciteta;
- Neadekvatna angažiranost interesnih strana u cilju uspostave RCUO „Uborak“ kod Mostara;
- Proizvodni otpad i posebne kategorije otpada često se miješaju s komunalnim otpadom što, s obzirom na postojeće načine odlaganja otpada, ima veliki utjecaj na okoliš;
- Nije riješen problem zbrinjavanja građevinskog otpada;
- Nije riješen problem zbrinjavanja opasnog otpada iz kućanstava;

² Nacrt plana zaštite okoliša Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje od 2017.-2027.

- Nisu urađeni Plan upravljanja otpadom ŽZH i Plan upravljanja medicinskim otpadom na razini zdravstvenih ustanova na području ŽZH, koji mora biti usklađen s njim;
- Neadekvatan sustav naplate za zbrinjavanje otpada (naplata se uglavnom ne vrši po količini otpada, pa ne postoji niti točna evidencija o zbrinutim količinama).
- Nepostojanje adekvatnih informacija o količinama i strukturi otpada potrebnih za kvalitetno planiranje (ovo se posebno odnosi na nepostojanje evidencije o količinama otpada koje se odlažu na odlagališta - nedostatak opreme za vaganje);
- Ne postoji potpuno uspostavljen registar zagađivača niti je operativan informativni sustav koji bi sustavno pratio generiranje pojedinih vrsta otpada.

Zaključak

U segmentu upravljanja otpadom potrebno je poduzeti veće zahvate u smislu uspostavljanja sustava upravljanja otpadom. Naime, neriješen je sustav reciklaže, selektiranja otpada, pretovarnih stanica, oragniziranog prikupljanja, čvrstog, organskog, medicinskog, građevinskog i dr. otpada. Također jedna od velikih prijetnji za okoliš je postojanje velikog broja divljih deponija (procjenjeno je da ih ima 150 na 40% teritorija županije), tako da je u ovom smislu potrbno ulagati kontinuirane napore kroz kampanje za podizanje svijesti informiranosti i educiranosti stanovništva u smislu okoliša.

3.1.10. Stanje javne infrastrukture

Ovo poglavlje daje kratki pregled prometne i komunalne infrastrukture u ŽZH. Pregled je urađen na temelju prikupljenih statističkih podataka, kao i informacija dostavljenih od općina i gradova. Kao što je vidljivo iz Tabele 9., ukupna dužina regionalnih putova iznosi 148 km i najviše ih se nalazi u Općini Posušje, a najmanje u Gradu Širokom Brijegu. Magistralnih putova je ukupno 107 km, a njih je najviše u Gradu Ljubuškom, a najmanje u Općini Grude.

PROMETNA INFRASTRUKTURA (u km)				
	<i>Površina u km²</i>	<i>Željezničke pruge</i>	<i>Magistralni putovi</i>	<i>Regionalni putovi</i>
<i>Općina Grude</i>	221	0	18	31
<i>Grad Ljubuški</i>	293	0	37	42
<i>Općina Posušje</i>	461	0	25	60
<i>Grad Široki Brijeg</i>	388	0	27	15
ŽZH	1.363	0	107	148
FBiH	26.110	695	2.008	2.689

Tabela: Prometna infrastruktura (Izvor:FZZPR)

Prema podacima dostavljenim od općina i gradova dužina lokalnih putova u ŽZH u 2019. godini iznosi oko 1.141 km, a najviše ih se nalazi u Ljubuškom, zatim u Posušju, pa u Širokom Brijegu. Najmanje lokalnih cesta je u Grudama. Od ukupne dužine lokalnih cesta oko 11,13% ih još uvijek nije asfaltirano. Najviše lokalnih cesta koje nisu asfaltirane nalazi se u Grudama.

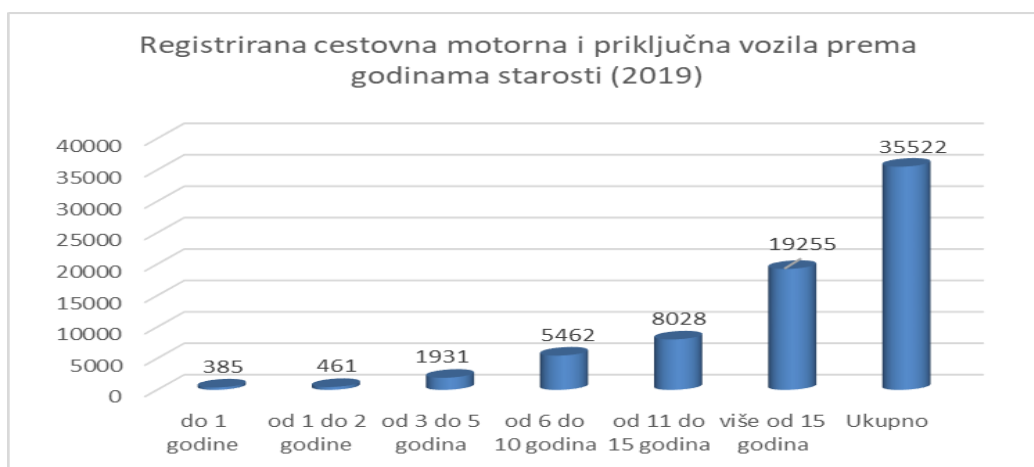
Na temelju prikupljenih podataka od općina i gradova napravljen je pregled stanja komunalne odnosno vodovodne i kanalizacijske infrastrukture. Kada promatramo komunalnu infrastrukturu možemo vidjeti kako u ŽZH ima ukupno izgrađeno 781 km vodoopskrbnog sustava koji uključuje i primarnu i sekundarnu mrežu. Na vodoopskrbni sustav je priključeno 19.853 domaćinstava, što čini 79,16% od ukupnog broja domaćinstava (prema popisu stanovništva iz 2013. godine broj domaćinstava je 25.081).

Ukupna dužina izgrađene kanalizacijske mreže u ŽZH je 47 km, a u cijeloj županiji na mrežu je priključeno 4.176 domaćinstava, što čini oko 17% pokrivenog stanovništva.

INFRASTRUKTURA		2017	2018	2019
PUTNA INFRASTRUKTURA	Lokalni putevi (ukupno u km)	1111	1111	1141
	Neasfaltirani putevi (ukupno u km)	185	130	127
KOMUNALNA INFRASTRUKTURA	Vodoopskrbni sustav (dužina u km)	743	749	781
	Broj priključaka	19091	19170	19853
	Pokrivenost stanovništva (%)	76,12%	76,43%	79,16%
	Kanalizacijski sustav (dužina u km)	29,2	45,5	47,0
	Broj priključaka	3320,0	3420,0	4176,0
	Pokrivenost stanovništva (%)	13%	14%	17%

Tabela: Komunalna infrastruktura (Izvor: Općine i gradovi)

U segmentu prometa, broj registriranih motornih i priključnih vozila u ŽZH je 35.522. Od toga je više od polovice, točnije 54% motornih i priključnih vozila starijih od 15 godina. Najmanje motornih i priključnih vozila je do 1 godine starosti, 1%.

Slika : Registrirana cestovna motorna i priključna vozila prema godinama starosti u 2019. godini (Izvor:FZS)

Zaključak

Prometna povezanost županije je veoma dobra, međutim signalizacija i lokalne ceste u ruralnim dijelovima su u relativno lošem stanju. Također, što se tiče prometa bitno je naglasiti da je starost više od polovice registriranih motornih i priključnih vozila na županijskim cestama je iznad 15 godina, što jednim dijelom možemo prepisati i niskim primanjima. Ako želimo razvijati uvijete za kvalitetan život u ruralnim dijelovima županije, potrebno je osigurati pokrivenost komunalnom infrastrukturu u tim dijelovima županije.

3.1.11. Javna uprava i kapaciteti

Postojeći organizacijski kapaciteti u kontekstu upravljanja razvojem u ŽZH koji su još u prethodnom razdoblju uspostavljeni su funkcionalni i njih čine Ured Vlade Županije Zapadnohercegovačke za europske integracije, Javna ustanova Razvojna agencija Županije Zapadnohercegovačke - HERAG te Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Županiji Zapadnohercegovačkoj i Županijski odbor za razvoj kao razvojna tijela sa savjetodavnom funkcijom. Također, postoje i sektorska razvojna tijela Odbor za ruralni razvitak Županije Zapadnohercegovačke i Odbor za razvoj turizma Županije Zapadnohercegovačke. Međutim, u kontekstu upravljanja razvojem u ŽZH posebnu pozornost potrebno

je posvetiti izgradnji i jačanju provedbenih kapaciteta u smislu implementacije razvojnih prioriteta i mjera. U tom pogledu, na županijskoj razini još uvijek nisu uspostavljene funkcionalne organizacijske jedinice za upravljanje projektima, u ključnim resorima kao što je obrazovanje, gospodarstvo, zdravstvo i okoliš. Primarni zadatak tih jedinica bi trebali biti izrada projektnih prijedloga i upravljanje projektima.

Lokalna samouprava, odnosno općine i gradovi, dijelom su prilagodile svoje ustrojbene strukture na način da su formirale tijela za upravljanje razvojem (JURA) ili su formirale razvojne timove koje vrše poslove koordinacije razvojnih aktivnosti. Međutim, još uvijek ta tijela i timovi nisu u potpunosti popunjeni ili formalizirani.

Ljudski kapaciteti u kontekstu razvoja i razvojnih procesa predstavljaju sada već kronični nedostatak u ŽZH. Ovo je posebno izraženo na razini županijskih tijela uprave gdje ne postoji dovoljan broj ljudi koji je u okviru svog radnog mjesta zadužen ili se barem na izravan način može uključiti u razvojne procese, kao što su strateško planiranje, priprema i provedba projekata te programiranje sredstava, posebice sredstava iz EU fondova. Kod postojećih kapaciteta veliki je nedostatak nepoznavanje engleskog jezika koji je radni jezik kada se radi na pripremi razvojnih projekata iz EU ili drugih fondova. Također, važno je naglasiti da je u kontekstu izgradnje ljudskih kapaciteta za pripremu i provedbu projekata i dalje ograničavajući čimbenik postojeća visina plaća državnih službenika, odnosno nemogućnost motiviranja ljudi koji su zaduženi za pripremu ili provedbu projekta.

Sveukupno gledano, kada govorimo o županijskim tijelima uprave ključni identificirani nedostaci kod postojećih kapaciteta, kao i na institucionalnoj razini, su sljedeći:

- nedovoljno poznavanje engleskog jezika
- nepostojanje kapaciteta ili sredstava za prijevod dokumenata na engleski i s engleskog jezika
- nedovoljna informatička pismenost državnih službenika
- nedovoljna informiranost institucionalnog vodstva o dostupnim izvorima financiranja razvojnih projekata
- nedovoljna motivacija postojećeg osoblja za rad u području razvojnih projekata i EU integracija (bilo iz razloga niskih plaća odnosno nedostatka stimulacija, bilo iz razloga nepostojanja interesa za timski rad unutar institucije, „ne može sve raditi jedna osoba“)
- neprepoznavanje potreba za jačanjem kapaciteta u okviru navedenih poslova od rukovoditelja tijela uprave
- nedovoljna podrška rukovoditelja predstavnicima tijela u obavljanju navedenih poslova koji često nose i određenu dozu odgovornosti
- nedostatak mladog kadra u državnoj službi
- slaba interinstitucionalna koordinacija.

U pogledu osiguranja ljudskih kapaciteta na poslovima planiranja i izrade razvojnih projekata u ŽZH se svake godine za sve zainteresirane državne službenike, ali i predstavnike civilnog i privatnog sektora, organiziraju obuke na temu pripreme projektnih prijedloga u kontekstu EU i drugih međunarodnih fondova. Međutim, evidentno je da je ovome pitanju potrebno pristupiti planski i na sustavan način. Uspostavljanje adekvatnog sustava edukacije doprinijela bi unaprjeđenju znanja i vještina u području izrade projektnih prijedloga u institucijama, posebno u kontekstu europskih integracija i dostupnih pretprijetnih fondova za čije je korištenje potrebno pravodobno pripremiti kvalitetne projekte.

Na razini ŽZH još uvijek nije uspostavljen sustav financiranja ili sufinanciranja projekata koji su odobreni kroz EU fondove ili kroz druge međunarodne programe, a koji se provode u ŽZH. Naime, zaključno s 2019. godinom u ŽZH su završile ili su pri kraju provedbe 4 projekta koja su financirana iz EU fondova

(prekogranična suradnja), ukupne vrijednosti oko 3,6 milijuna KM nepovratnih sredstava. Također, zaključno sa 2019. godinom započela su s provedbom, odnosno potpisana su 3 ugovora za projekte iz programa prekogranične suradnje ukupne vrijednosti oko 2 milijuna KM, te je zaključno s 2019. godinom preliminarno odobreno dodatna 3 projekta iz Programa prekogranične suradnje za koje se očekuje potpisivanje ugovora u 2020. godini, ukupne vrijednosti oko 3 milijuna KM. Nositelji ovih projekata su uglavnom općine i gradovi iz ŽZH, Javna ustanova Razvojna agencija Županije Zapadnohercegovačke - HERAG, Dom zdravlja Ljubuški, Zavod za javno zdravstvo ŽZH, Ured Vlade Županije Zapadnohercegovačke za europske integracije, te nevladina organizacija Udruga EKO ZH.

Pored ovih ključnih i većih projekata u ŽZH je tijekom 2019. godine završeno ili je pokrenuto niz manjih projekata koji su provedeni od strane općina i gradova, nevladinih organizacija ili privatnog sektora.

U pravilu, svi ovi projekti zahtijevaju određeno sufinanciranje od minimalno 15% ili čak vlastito predfinanciranje aktivnosti. Samo je u 2019. godini za uspješan završetak 3 projekta bilo potrebno osigurati predfinanciranje u iznosu većem od 1,5mil. KM. S obzirom da nema uspostavljene sheme za sufinanciranje razvojnih projekata, korisnici su prinuđeni koristiti kreditne aranžmane kod komercijalnih banaka kako bi uspješno završili planirane aktivnosti.

Analizom proračuna ŽZH za razdoblje od 2017. do 2019. godine na proračunskoj stavci „Tekući prijenosi za projekte EU (s podračuna)“ nisu predviđena sredstva. Naime, teret sufinanciranja projekata je izravno na nositeljima projekata i njihovim partnerima. U tom pogledu se javlja potreba za uspostavljanjem određene financijske sheme za sufinanciranje projekata, ne samo javnog sektora, već i privatnog, te neprofitnog sektora, odnosno udruga.

Zaključak

U kontekstu upravljanja razvojem organizacijski kapaciteti su uspostavljeni i funkcionalni, no provedbeni kapaciteti u smislu implemantacije razvojnih mjera i prioriteta nisu funkcionalni. Potrebno je uspostaviti funkcionalne organizacijske jedinice za upravljanje projektima u ključnim resorima. Postoji veliki nedostatak ljudskih kapaciteta koji se na izravan način mogu uključiti u razvojne procese. U ŽZH postoji velika potreba za uspostavljanjem financijske sheme za sufinanciranje projekata, ne samo javnog sektora, već i privatnog, te neprofitnog sektora, odnosno udruga.

3.1.12. *Prostorno planska dokumentacija*

Prostorni plan Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2012-2032 usvojen je 2011. godine. Prostornim planom se želi omogućiti održiv, ravnomjeran i skladan prostorno razvoj. Prostorni plan Županije Zapadnohercegovačke definirao je sljedeće opće ciljeve:

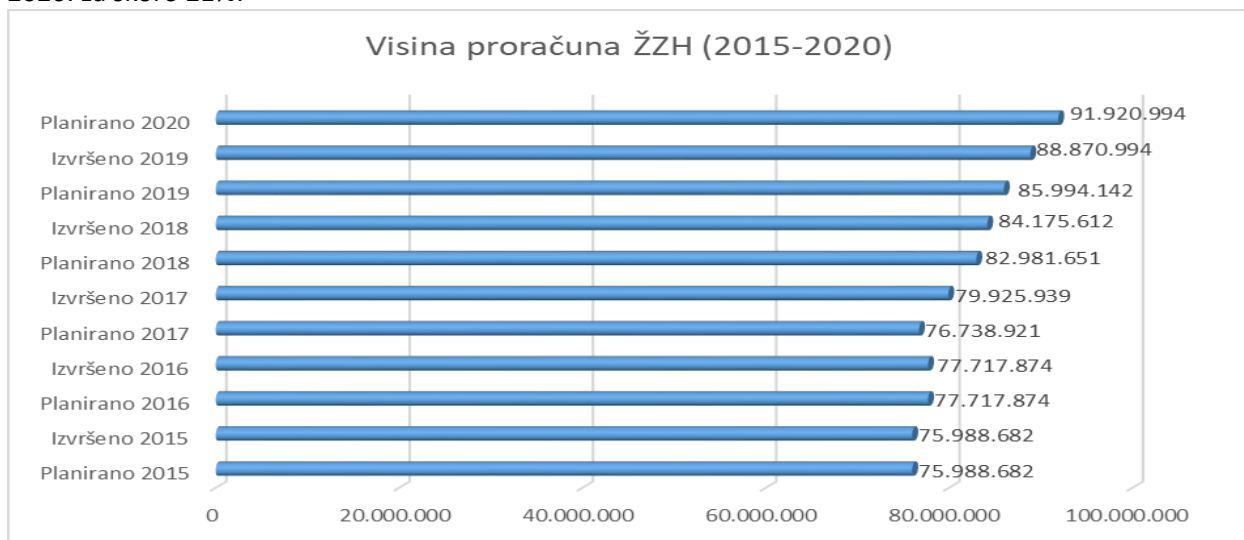
- održivi prostorni razvoj;
- unaprjeđenje geografskog informacijskog sustava (GIS);
- politika racionalnog korištenja prostora;
- planiranje ekološkog prostora;
- kreiranje poticajnih uvjeta za kvalitetni ekonomski razvoj Županije;
- postizanje uravnoteženog socijalno-ekonomskog razvoja;
- uvođenje novih tehnologija s ekološkim predznakom;
- podizanje društvenog standarda Županije;
- razvoj institucija lokalne samouprave uz povećanje njihove efikasnosti;
- ravnomjeran uravnotežen razvoj sve četiri općine;
- razvoj policentričnog sustava gradova;
- ravnomjeran razvoj općinskih centara i ostalog (ruralnog) područja;

- prometna integracija prostora Županije i okruženja (RH, ostale županije/kantoni);
- prometna povezanost prostora unutar Županije;
- razvoj turizma;
- zaštita i očuvanje prirodnih resursa;
- zaštita izvorišta vode, očuvanje podzemnih i otvorenih vodnih tokova;
- maksimalno reduciranje negativnih i nepovoljnih utjecaja na okoliš;
- štednja i racionalna uporaba svih oblika energije, maksimalno korištenje obnovljivih izvora energije;
- zaštita i očuvanje kulturno-povijesne baštine

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke 2021-2027 je u potpunosti u skladu sa ciljevima i rješenjima Prostornog plana Županije Zapadnohercegovačke.

3.1.13. Proračun

Analiza visine proračuna govori da je došlo do porasta županijskog proračuna u periodu od 2015. do 2020. za skoro 21%.

Slika-Prikaz kretanja visine proračuna ŽZH zadnjih 6 godina (Izvor: Proračuni)

U 2017., 2018. i 2019. godini proračun je bio viši od planiranog. Točnije, u 2017. godini visina proračuna je iznosila 79.925.939 KM, 4,15% više od planiranog. U 2018. godini proračun je iznosio 84.175.612 KM, i bio je viši za 1,43% od planiranog, a u 2019. je iznosio 88.870.994, odnosno 3,34% više od planiranog.

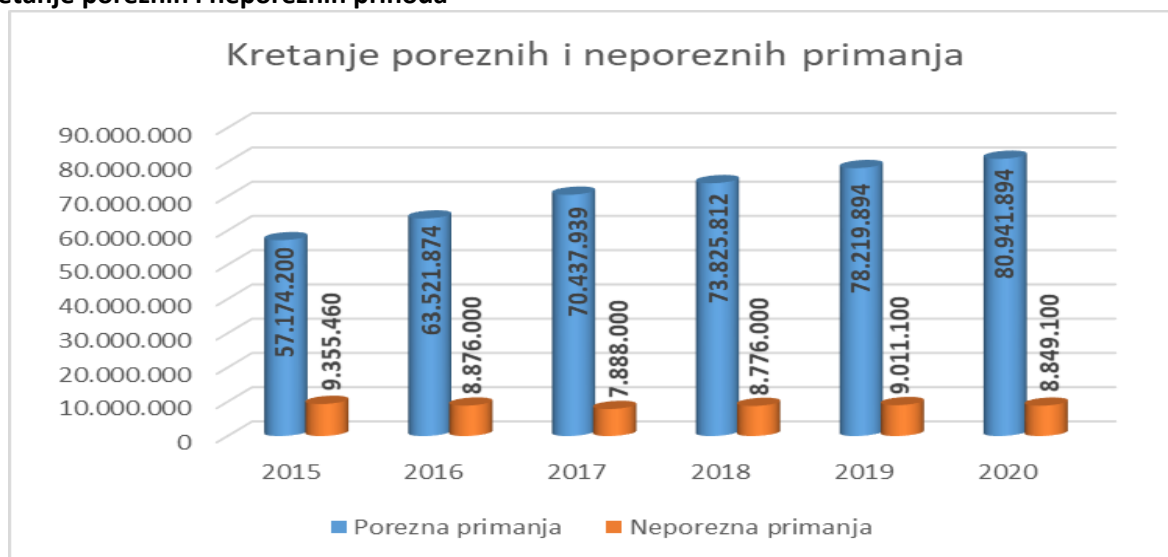
Pregled sudjelovanja poreznih i neporeznih prihoda u ukupnom proračunu ŽZH

Godina	Proračun	Porezna i neporezna primanja	Sudjelovanje u proračunu
2015	75.988.682	66.529.660	87,55%
2016	77.717.874	72.397.874	93,15%
2017	79.925.939	78.325.939	97,99%
2018	84.175.612	82.601.812	98,13%
2019	88.870.994	87.230.994	98,15%
2020	91.920.994	89.791.004	97,68%

Tabela-Pregled sudjelovanja poreznih i neporeznih prihoda u ukupnom proračunu (Izvor: Proračuni)

U 2015. godini porezna primanja su iznosila 75,24% od ukupnog proračuna, a neporezna 12,31% od ukupnog proračuna, dok su u 2019. godini porezna primanja sačinjavala 88,5% od ukupnog proračuna, a neporezna 9,63% od ukupnog proračuna.

Kretanje poreznih i neporeznih prihoda

Slika-Prikaz omjera poreznih i neporeznih prihoda (Izvor: Proračuni)

Iz analize kretanja poreznih i neporeznih prihoda, vidljivo je da su porezni prihodi višestruko veći u odnosu na neporezne prihode. Porezni prihodi su u konstantnom rastu te su se u razdoblju od 2015. do 2020. godine povećali za 41,57%. Neporezni prihodi bilježe oscilacije kroz cijelo analizirano razdoblje, odnosno iz godine u godinu prelazili su iz stanja rasta u stanje pada. U 2020. godini planirani neporezni prihodi su manji za 5,41% u odnosu na 2015. godinu.

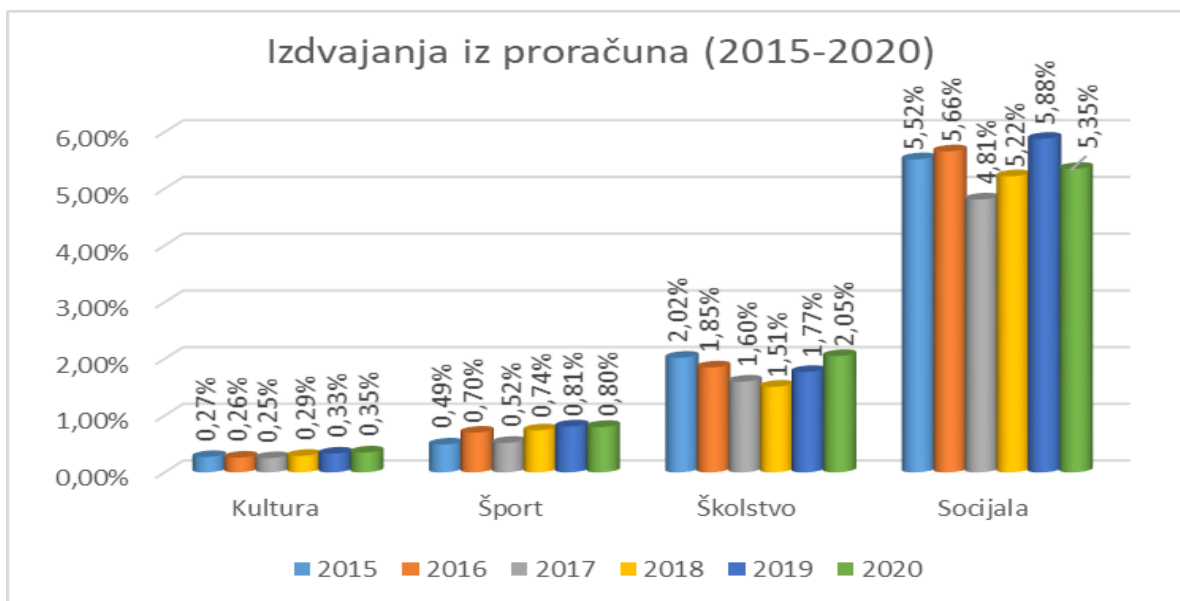
Struktura realiziranih rashoda po sektorima

Izdavanja iz proračuna za kulturu, šport, školstvo i socijalu						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kultura	204000	204000	204000	246000	290000	320000
Šport	370000	550.000	420.000	620.000	720.000	740000
Školstvo	1537674	1.437.674	1.275.000	1.275.000	1.575.000	1889000
Socijala	4194000	4.403.000	3.849.624	4.396.514	5.225.814	4919264
Proračun	75.988.682	77.717.874	79.925.939	84.175.612	88.870.994	91.920.994

Tabela-Izdavanja iz proračuna za kulturu, šport, školstvo i socijalu (Izvor:Proračuni)

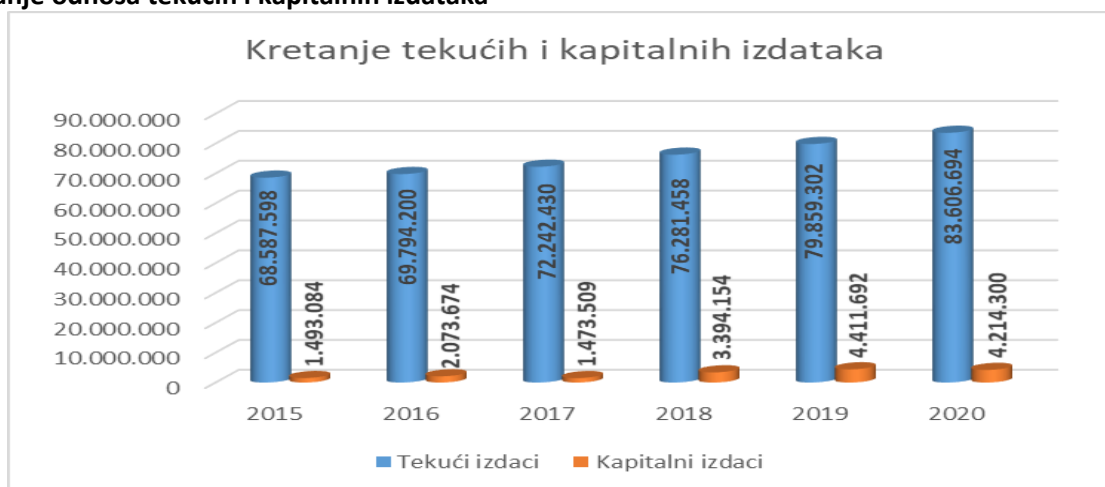
Prethodna tabela prikazuje realizirane rashode po sektorima kulture, športa, školstva i socijale. Analizirajući izvršene proračune od 2015. godine do 2019. godine, vidljivo je da je proračun veći za 16,95% u 2019. godini. Izdavanja za kulturu su se povećala za 42,16%, za šport 94,59%, školstvo 2,43% i za socijalu su izdavanja povećana za 24,60%.

U 2019. godini iz proračuna se sa socijalni sektor izdvajalo 5,88% od ukupnog proračuna, za školstvo samo 1,77%, šport 0,81% i za kulturu 0,33% od ukupnog proračuna.

Slika- Izdvajanja iz proračuna za kulturu, šport, školstvo i socijalu (Izvor: Proračuni)

Kretanje odnosa tekućih i kapitalnih izdataka

Slika-Kretanje odnosa tekućih i kapitalnih izdataka (Izvor: Proračuni)

Analizirajući kretanje odnosa tekućih i kapitalnih izdataka, vidljivo je da su tekući izdaci neusporedivo veći te da u prosjeku kroz promatrane godine iznose 90,30% proračuna, a kapitalni iznose u prosjeku 3,34% od proračuna.

Zaključci

Proračun ŽZH je u porastu u posljednjih 6 godina, te je za 2020. godinu planiran 21% viši proračun u odnosu na 2015. godinu. Analizirajući izvršeni proračun u razdoblju od 2015. do 2019. godine vidimo kako je najviše izdvajano za sektor socijale, u prosjeku 5,42% od ukupnog proračuna, a najmanje za sektor kulture, u prosjeku 0,28% od ukupnog proračuna. Za školstvo se izvajalo u prosjeku 1,75% od ukupnog proračuna.

3.2. SWOT analiza

SWOT analiza predstavlja ključni alata za identifikaciju komparativnih prednosti i pruža glavne ulazne podatke za određivanja elemenata za razvoj. SWOT analiza je izrađena kroz zajednički doprinos ključnih dionika Županije Zapadnohercegovačke u razmatranju što su to unutrašnje snage i slabosti, te vanjske prilike i prijetnje. U razmatranju SWOT analize postavljena su ključna pitanja:

- Gdje smo slabi i što loše radimo?
- Što možemo poboljšati?
- Što trebamo izbjegavati?
- Koji bi trendovi bili korisni za razvoj?
- Koje se promjene predviđaju?
- S kojim se preprekama suočavamo?
- Koji su negativni trendovi koji mogu biti prepreke za razvoj?
- Koje vanjske promjene mogu utjecati ili utječu na razvoj?

SNAGE	SLABOSTI
Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura • Povoljan geostrateški položaj (<i>blizina granice s EU, međunarodni granični prijelazi, Blizina Dalmacije kao turističke destinacije, Međugorje, Blizina Mostara</i>) • Specifična prirodna baština pogodna za razvoj pustolovnog i aktivnog turizma (<i>Vodopadi, kanjoni, planine...</i>) • Povoljni klimatski uvjeti (velik broj sunčanih sati) • Dobra pokrivenost odvozom komunalnog otpada • Razvijen model privatno-javnog partnerstva u odvozu otpada • Nema velikih industrijskih zagađivača • Dobra prometna povezanost unutar županije Stanovništvo i društvene djelatnosti • Autonomija u razvoju obrazovanja • Uspostavljen sustav inkluzije u osnovnom obrazovanju • Razvijen i prepoznatljiv sport (razvijena športska infrastruktura i razvijeni i prepoznatljivi športski klubovi) • Razvijena kulturno-povijesna i religijska baština • Relativno sigurna županija (niska stopa prekršaja, ubojstava, kaznenih djela...) Gospodarstvo	Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura • Nerazvijen sustav upravljanja otpadom (<i>nema reciklaže, nema odvojenog prikupljanja, nema reciklažnih dvorišta, nema organiziranog prikupljanja čvrstog, građevinski, organski, medicinski...</i>) • Nedovoljna pokrivenost županije uređenom komunalnom infrastrukturom (<i>vodovod, kanalizacija, prečistači</i>) • Loša kvaliteta i uređenost prometnica u ruralnim dijelovima županije • Rasprostranjenost divljih deponija u ruralnim ali i urbanim sredinama • Ovisnost o regionalnim deponijama Stanovništvo i društvene djelatnosti • Nevladin sektor još uvijek nije dovoljno kapacitiran za partnerstva s javnim sektorom • Nedovoljna tehnička i infrastrukturna opremljenost škola i slaba digitalna zrelost obrazovanog sustava • Trend smanjenje broja učenika • Obrazovni sustav nije prilagođen potrebama tržišta • Školski sustav nije prilagođen izvođenju praktične nastave (<i>laboratoriji i kabineti, praksa u privatnom sektoru</i>) • Nedovoljna informiranost, educiranost i svijest stanovništva za javne interese

• Dinamično i snažno gospodarstvo (<i>trend rasta izvoza, prihoda, zaposlenosti u privatnom sektoru</i>) • Konkurentna prerađivačka industrija (<i>metal, plastika, elektro...</i>) • Spremne poslovne zone u svim općinama i gradovima • Izgrađena osnovna infrastruktura za razvoj turizma (<i>zip-lines, penjališta, planinarske staze, biciklizam...</i>) • Zaštićene oznake zemljopisnog podrijetla (<i>Ljubuški rani, Hercegovački duhan Ravnjak</i>) • Razvijen trgovački sektor (<i>veletrgovine koji su zastupnici poznatih brendova</i>) • Razvijen i dinamičan poduzetnički duh stanovništva Upravljanje razvojem • Uspostavljena i funkcionalna tijela za upravljanje razvojem • Mogućnost donošenja brzih odluka • Dobra povezanost općina i gradova i Županije • Usvojene sektorske strategije razvoja (poljoprivreda i ruralni razvoj i turizam)	(<i>obrazovana politika, potrebe tržišta rada, javni interes, okoliš, kulturno povijesna baština</i>) • Negativan prirodni prirast stanovništva • Iseljavanje stanovništva iz ruralnih dijelova • Velika razina tolerancije na sivu ekonomiju i korupciju • Niska prosječna plaća (potrošačka korpa) • Pasivna administracija i birokratizirana javna uprava • još uvijek nerazvijen sustav pružanja socijalnih usluga (patronaža, uključenost socijalno zbrinutih osoba u društvo i zaposlenost osoba s invaliditetom) • velik udio mladih do 35 godina u strukturi nezaposlenih • Nedostatak aktivnih mjera zapošljavanja • nedovoljna digitalna zrelost društva • Nedovoljna integracija dijaspore u razvojne i društvene aktivnosti Gospodarstvo • Još uvijek nedovoljno konkurentna poljoprivredna proizvodnja • Nerazvijeni kratki lanci vrijednosti • Ne postoje financijski instrumenti potpore gospodarstvu na razini ŽZH • Nerazvijen institucionalni okvir za razvoj i promociju turizma u ŽZH • Slaba promocija županije i gospodarskih mogućnosti županije (<i>nemamo stranih investitora</i>) • Usitnjenost poljoprivrednih površina • Neriješeni imovinsko-pravni odnosi i sporost rješavanja imovinsko pravnih odnosa (<i>sustav zemljišnih knjiga, katastar, grunтовnice</i>) Upravljanje razvojem • Nerazvijeni organizacijski, ljudski i financijski kapaciteti za razvoj • Nedovoljni kapaciteti za pisanje i provedbu projekata • Nezainteresiranost državnih službenika za promjene • Nedovoljna povezanost akademske zajednice i privatnog i javnog sektora (gospodarstvo, društvo) • Nepostojanje mehanizama motivacije
--	---

	državnih službenika za razvojne poslove
PRILIKE	PRIJETNJA
Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura - Razvoj plinovoda kroz Županiju Zapadnohercegovačku - Izgradnja brze ceste Mostar Split Stanovništvo i društvene djelatnosti - Prekogranična suradnja - Dijaspora Gospodarstvo - Trend potražnje za specifičnim oblicima turizma - Potražnja za autohtonim i domaćim proizvodima - Dostupnost EU i drugih razvojnih fondova i programa Upravljanje razvojem - Razvoj zajednički prekograničnih inicijativa - Povezivanje i partnerstvo s institucijama u Republici Hrvatskoj - Uspostavljanje čvršće veze sa Briselom (EU parlament, predstavništva, zastupnici) - Mehanizam koordinacije za pitanja europskih integracija	Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura - Elementarne nepogode (<i>požari, potresi, hladnoća, suša</i>) - Problemi s regionalnim deponijama (Mostar i Livno) Stanovništvo i društvene djelatnosti - Usložnjavane političke situacije u BiH - Migrantska kriza - Pojava zdravstvenih nepogoda kao što su epidemije - Terorizam - Zatvaranje granica s EU Gospodarstvo - Donošenje zakonskih rješenja na višim razinama koje ograničavaju rast i razvoj županije - Ograničavanje dostupnosti vanjskih financijskih sredstava - Nepovoljna financijska sredstva - Slaba kontrola uvoza različitih roba, sumnjivog porijekla i kvalitete Upravljanje razvojem - Isključivanje ili zaobilaženje županija iz razvojnih procesa - Intencije ukidanja ili preuzimanja nadležnosti od županija

3.3. Strateški pravci razvoja

Strateški pravci razvoja definirani su temeljem analize stanja, SWOT analize te identificiranim komparativnim prednostima Županije Zapadnohercegovačke. Strateški pravci razvoja su utemeljeni na analizi čimbenika koji mogu imati negativan utjecaj iz okruženja ili predstavljaju potencijalan rizik, te čimbenika koji predstavljaju komparativne prednosti koji mogu podržati razvoj. Temeljem ovih analiza identificirana su četiri ključna pravca razvoja koja će usmjeravati razvojne aktivnosti županije u sljedećih 7 godina.

1. Razvoj proizvodnog i izvozno orijentiranog gospodarstva

Proizvodno i izvozno orijentirano poduzetništvo predstavlja okosnicu razvoja Županije Zapadnohercegovačke. Iz analize stanja je vidljiv rast svih pokazatelja u proizvodnom sektoru. Također, proizvodni i izvozno orijentirani sektori su motor razvoja gospodarstva. Stoga je jedan od ključnih pravaca razvoja daljnja potpora promociji i razvoju proizvodnog i izvozno orijentiranih sektora u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

2. Zadržavanje stanovnika u ruralnim sredinama kroz ruralni razvoj, poljoprivredu i turizam

Županija Zapadnohercegovačka je ruralna regija i ruralni razvoj treba igrati važnu ulogu u ukupnom razvoju županije. Analiza stanja je pokazala kako uvjeti u ruralnim sredinama još uvijek ne pružaju dovoljno mogućnosti za ujednačen rast i razvoj na cijelom prostoru županije. U tom je kontekstu potrebno raditi na razvoju infrastrukture, podizanju kvalitete i dostupnosti usluga u ruralnom prostoru te potpori diverzifikaciji djelatnosti kroz programe potpore. Poseban naglasak treba staviti na potporu mladima u ruralnim sredinama kroz razvoj poslovnih ideja i poslovnih mogućnosti.

3. Podizanje kvalitete i učinkovitosti javne uprave i javnih usluga

Jedan od ključnih čimbenika u razvoju i upravljanju razvojem jeste kvalitetna, dinamična i učinkovita prava. Iz analize stanja je vidljivo kako uporaba u cjelini nije orijentirana prema građanima. Stoga ulaganje u učinkovitu upravu treba biti jedan od ključnih pravaca razvoja u sljedećih sedam godina. Ovo podrazumijeva ulaganja u osuvremenjavanje, jačanje ljudskih kapaciteta, pojednostavljivanje procedura, te u konačnici osiguravanje brze i učinkovite uprave.

4. Jačanje sustava zaštite okoliša i kvalitete javne infrastrukture

Županija Zapadnohercegovačka još uvijek nije okolišno ugrožena, tj. nema velikih zagađivača, te nema otvorenog zagađenja. Međutim, sustav upravljanja otpadom još uvijek nije izgrađen te se u sljedećih sedam godina značajan dio energije mora uložiti u razvoj sustava upravljanja otpadom. Iako je većim dijelom upravljanje otpadom u nadležnosti općine na razini županije se mogu pokrenuti različite inicijative kako bi se sustav upravljanja otpadom razvio i u konačnici ako bismo Županiju Zapadnohercegovačku učinili okolišno odgovornu. Također, najviše se može napraviti u segment educiranja i informiranja javnosti te promjene svijesti kod stanovništva vezano za okoliš kako bi se podigla razina odgovornosti za okoliša kod svih stanovnika, a posebno budućih generacija.

5. Korištenje povoljne geostrateške pozicije (blizina granice i EU, Mostara, Međugorja)

Županija Zapadnohercegovačka se nalazi na vrlo važnom geostrateškom položaju koji omogućuje mobilizaciju domaćih resursa u razvojne svrhe. Geostrateška pozicija županije omogućava proaktivnu prekograničnu saradnju u segment turizma, kulture, gospodarstva. Također, vrlo važna činjenica za buduću razvoja jeste i prirodna povezanost i međuovisnost sa županijama u Republici Hrvatskoj čime se Županiji Zapadnohercegovačkoj pruža mogućnost iskoristiti svoju poziciju kako bi se dodatno mobilizirali lokalni resursi u svrhu razvoja županije.

3.4. Vizija razvoja

Vizija razvoja je optimistična slika koju županija želi postići odnosno željeno stanje u kojem se županija želi nalaziti. Vizija se temelji na razvojnim mogućnostima i temelji se na prepoznatljivima vrijednostima.

„Županija Zapadnohercegovačka će biti
Prepoznatljiva, Poduzetna i Privlačna regija.

Regija **prepoznatljiva** po svojoj poduzetnosti, specifičnoj turističkoj ponudi u ruralnom i pustolovnom turizmu, kulturnim sadržajima, **poduzetna** za razvoj poslovnih ideja, inicijativama u kulturi, u razvoju projekata u javnom sektoru i **privlačna** za ulaganja, posjetu i život“

Vrijednosti na kojima počiva Vizija razvoja Županije Zapadnohercegovačke:

- poduzetnički duh stanovništva
- prirodna i kulturna baština
- snažna tradicija i još uvijek očuvane obiteljske vrijednosti

3.5. Strateški ciljevi

Strateški ciljevi su dugoročni ciljevi koji predstavljaju odgovor na pitanje gdje želimo biti uzimajući u obzir naše resurse. Definirana su tri ključna strateška cilja koja se međusobno dopunjuju i blisko su isprepleteni.

Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija

Ključni pokazatelji kroz koje će se pratiti ostvarenje ovog strateškog cilja odnosno koji reflektiraju održiv i stabilan ekonomski rast u sljedećih sedam godina:

Strateški cilj 1	Pokazatelj utjecaja	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Održiv i stabilan ekonomski rast	Stopa zaposlenosti		
	Stopa nezaposlenosti		
	Indeks obima industrijske proizvodnje		
	Indeks razvijenosti ŽZH	1,05	

Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija

Ključni pokazatelji kroz koje će se pratiti ostvarenje ovog strateškog cilja odnosno koji prikazuju koliko je županija društveno odgovorna kroz sljedećih sedam godina:

Strateški cilj 2	Pokazatelj utjecaja	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Društveno odgovorna županija	Prosječna neto plaća u županiji		
	Stopa prirasta stanovništva		
	Broj učenika osnovnih i srednjih škola na 1000 stanovnika		
	Udio starog stanovništva (65+) u ukupnom broju stanovnika	17%	

Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana

Ključni pokazatelji kroz koje će se pratiti ostvarenje ovog strateškog cilja odnosno koji prikazuju koliko je županija učinkovito organizirana kroz sljedećih sedam godina:

Strateški cilj 3	Pokazatelj utjecaja	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljana vrijednost (2027.)
Okolišno odgovorna županija	Broj divljih deponija		
	Pokrivenost stanovništva kanalizacijskim sustavom		
	Broj kaznenih djela i prometnih nezgoda		

	Visina povučenih u ŽZH iz vanjskih izvora		
--	---	--	--